

Sámediggi
Sámedigge Sámediggie Saemiedigkie Sametinget

Gïelejarnge
Samiskt språkcentrum

Lägesrapport:
De samiska språken i Sverige 2019

Karta från samer.se. Tecknare Anders Sunesson.

© Sámedigge/Samiskt språkcentrum 2020

Bilder och grafer: Samiskt språkcentrum

ISBN: 978-91-984911-6-6

www.sametinget.se

INNEHÅLL

FÖRORD.....	5
SLUTSATSER	6
LOAHPPAJURDAGAT	8
MANIJBÅHTUSA	10
MINIJBHUHTUSA	12
MINNGEMES ÅSSJALOMMESH	14
CONCLUSIONS.....	16
INLEDNING	18
INTERNATIONELLA URFOLKSSPRÅKÅRET IYIL2019	20
Sámedigges insatser.....	20
I VILKEN GRAD SPRÅKET FÖRS ÖVER TILL NÄSTA GENERATION.....	24
Mentorprogram	24
Händelser i Sápmi	24
ANTALET OCH ANDELEN TALARE INOM HELA POPULATIONEN	26
Utredning i Finland om språkdokumentation.....	26
Talarstatistik vid Sáminuorras förbundsmöten	26
Kartläggning av de samiska språken och prioriterade behov	27
I VILKA DOMÄNER OCH I VILKEN UTSTRÄCKNING SPRÅKET ANVÄNDS	32
Initiativ för ökad samisk språkanvändning	32
Händelser i Sápmi	33
I VILKEN GRAD SPRÅKET ANVÄNDS INOM NYA DOMÄNER.....	35
Media som viktig språkdomän.....	35
Händelser i Sápmi	36
VILKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SPRÅKUNDERVISNING SOM FINNS	37
Samisk förskoleverksamhet	37
Samiska i grundskolan.....	40
Samiska på gymnasiet.....	43
Sámij Áhpadusguovdásj/Samernas utbildningscentrum	43
Samiska på universitet	44
Utblick: Forskning och granskningar	46
Korttidsstudiebidrag	49
Stipendier.....	49

Sameskolstyrelsens satsning för att öka antalet legitimerade förskollärare.....	50
Skolverkets satsning på samiska lärare.....	50
Händelser i Sápmi	51
SPRÅKETS STATUS OCH I VILKEN GRAD SPRÅKET HAR LAGLIGT SKYDD I SAMHÄLLET	53
Pitesamisk ortografi	53
Regeringsuppdrag	53
Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagáldo/Samien Giielegaaltije	53
Utredning om Samiskt språkcentrums utvecklingsmöjligheter	55
Sámedigges skuggrapport.....	55
Sámedigges ortnamnsarbete	56
Händelser i Sápmi	56
GRUPPENS EGNA ATTITYDER TILL SPRÅKET.....	57
Studiecirklar i samiska.....	57
Bidrag för att uppmuntra språkprojekt	57
Saminuorras språksatsning	57
Händelser i Sápmi	58
VILKET SPRÅKMATERIAL DET FINNS FÖR SPRÅKET.....	59
Giellaskurppo	59
Utbildningsradion/URplay.....	59
Lexin - bildteman	59
Händelser i Sápmi	60
SLUTORD	63
BILAGA 1. ORTNAMN PÅ SAMISKA	64

FÖRORD

Sámedigge lämnar sedan 2010 årligen en lägesrapport om de samiska språkens situation i Sverige. Lägesrapporten för 2019 är således den elfte i ordningen.

2019 har varit ett speciellt år. 2019 utsågs av FN:s generalförsamling till det internationella året för urfolksspråk. Motivet var att det runt om i världen finns ett stort antal urfolk och urfolksspråk, varav de flesta är små, hotade språk som riskerar att försvinna. Språk binder samman alla delar av kulturen och är omistliga, inte bara som en tillgång för talarna själva, utan en del av världens kulturella mångfald, precis som alla andra urfolksspråk. Språk är inte bara ett kommunikationsmedel utan också en bärare av kulturhistoria, traditioner och minnen, och varje persons unika identitet. Även Sámedigge i Sverige har genomfört särskilda insatser under året för att stärka de samiska språken.

När det samiska samhället stärks, så stärks också språket. Om delar av det samiska samhället hotar att försvinna, så hotas också språket. De samiska språkens fortlevnad är beroende av en stark samisk livsmiljö och en stark samisk kultur. Starka välmående språk speglar i sin tur ett starkt samiskt samhälle och kultur.

De positiva exempel vi ger i årets rapport visar att det finns livskraft i de samiska språken och att den språkliga revitaliseringen framskrider.

Anita Kitok

Avdelningschef

Språk och utbildning

Ingegerd Vannar & Sylvia Sparrock

Arbetsledare

Samiskt språkcentrum

SLUTSATSER

Samiska språk har behov av insatser för att främjas och utvecklas så att de kan bli välmående språk som överförs till nästa generation. De samiska språken har olika behov och behöver olika insatser för att bevaras och utvecklas.

Urfolksspråkåret - urfolksspråksdecenniet

Sámedigge har under detta år uppmärksammat det internationella året för urfolksspråk IYIL2019 på flera olika sätt. De omfattande språkseminarierna hade inte varit möjliga att genomföra om inte Sámedigge tilldelats särskilda resurser i samband med urfolksspråkåret. De samiska språken talas inom flera länder och genom de samnordiska arrangemangen har det samnordiska språkarbetet förstärkts. Sametingen i Finland, Norge och Sverige uppmärksammade de samiska språken under en gemensam "språkvecka". Under 2020 har sametingen för avsikt att fortsätta synliggöra och skapa engagemang för de samiska språken med gemensamma insatser under en liknande språkvecka.

Under urfolksspråkåret har ett slutdokument "Strategic outcome document of the international languages" utarbetats. Unescos 40:e generalkonferens i Paris i november 2019 antog slutdokumentet med rekommendationen att genomföra ett internationellt urfolksdecennium 2022-2032. FN:s generalförsamling beslutade i december 2019 i New York att utnämna 2022-2032 till det Internationella urfolksspråkdecenniet.

Kartläggning av de samiska språken

Deltagarna på Sametingets språkseminarium i Julevu arbetade med att kartlägga och identifiera de samiska språkgruppernas behov. Kartläggningmaterialet visar att språken befinner sig i olika faser och därmed har behov av olika slags språkinsatser för att språkanvändandet för respektive samiskt språk ska öka. Ett gemensamt behov som framkommer är ekonomiska medel för att kunna genomföra språkinsatser på individ-, grupp-, och samhällsnivå. För att kunna arbeta med de identifierade behoven behöver Sámedigge förstärkning genom ett särskilt språkanslag.

Handlingsprogram för bevarande av de samiska språken

Sámedigge har i november 2019 av regeringen fått i uppdrag att utarbeta ett förslag till långsiktig och samlat handlingsprogram för de samiska språken. Syftet är att utifrån uppdragsdirektiven utforma ett handlingsprogram för de samiska språken.

Sambandet mellan samiska språkstudier – gymnasium – högre studier – lärare – forskning

I Sveriges sjunde rapport till Europarådet uppmärksammas att endast 22 elever av 81 536 elever har slutfört gymnasieskolan med ett eller flera betyg i samiska.¹ Det är ett väldigt lågt antal elever som resulterar i att ännu färre samiska elever går vidare mot högre studier i samiska eller väljer inriktning mot lärarutbildning. Det innebär i förlängningen att det är mycket få samiska studenter som går vidare mot samisk forskning eller ännu högre studier i samiska. Utifrån dessa aspekter finns det behov av betydande insatser och engagemang från skolansvariga inom alla nivåer för att öka samisk språkundervisning så att fler elever har slutbetyg i samiska från gymnasiet. Samiska föräldrar ska inte behöva kämpa för att deras barn ska få möjlighet att läsa samiska, utan föräldrar och barn ska

¹ <https://www.regeringen.se/49ee48/contentassets/c81a7afe0f944c9c940f363b9009c51c/sveriges-sjunde-rapport-till-europaradet-under-den-europeiska-stadgan-om-landsdels--eller-minoritetsprak.pdf>

istället få fokusera på vilket alternativ de ska välja för att inhämta och utveckla samiska språkkunskaper. Det ska finnas valmöjligheter på olika nivåer i samiska från nybörjare till modersmålstalare.

Fler språkcentra

På svensk sida av Sápmi finns Samiskt språkcentrum i Dearna och Staare. 2018 gav regeringen Sámedigge i uppdrag att utreda hur Samiskt språkcentrums verksamhet kan utvecklas för att främja fler samiska språk. I Sametingets utredning som presenterades våren 2019 framkommer ett specifikt behov av fler språkcentra och åtgärder för ett intensivare revitaliseringsarbete.² Under språkseminariet i Julevu uttrycktes behov av fler språkcentra, eller goahte³, där språkinsatser kan koordineras.

Sámi giellagáldu/Sáme giellagáldo/Saemien Gielegáaltje

Nordiskt ämbetsmannaråd för samiska frågor (NÄS) och sametingen i Sverige, Norge, Finland har under 2019 utarbetat förslag till organisationsmodell för en framtida permanent verksamhet för de samiska språkens språkvårdande organ Sámi Giellagáldu. Samiskt parlamentariskt råd (SPR) har fattat beslut om att skapa ett gemensamt organ med Sámedigge i Norge som värdland och språkarbetare i tre länder.

Ett varaktigt samnordiskt arbete med språkvård och språknormeringar som stärker och utvecklar de samiska språken är nödvändigt för en sammanhållen utveckling i respektive samiskt språk.

Pitesamisk ortografi antagen

Inom ramen för Giellagáldus verksamhet har en pitesamisk arbetsgrupp under 2018-2019 arbetat med att ta fram en pitesamisk ortografi. Ortografen godkändes i augusti 2019 av sametingen i Norge och Sverige och i samband med det ordnade Sámedigge en ceremoni. Ett 70-tal deltagare kom och firade denna historiska dag med underskrift av dokumentet och inslag av tal och jojk.

Att även det femte samiska språket i Sverige har fått en godkänd ortografi betyder mycket för talarna och för självbekräftelsen. Energi frigörs till att tala, skriva, agera för tillkomst av exempelvis kurser och läromedel och för att i olika sammanhang lyfta samiskan.

² Samiskt språkcentrums utvecklingsmöjligheter för att främja fler samiska språk (KU2018/01453). Vårt dnr 1.3.8-2018-916.

³ "Goahte" är den lulesamiska benämningen för kåta, en traditionell samisk bostad.

LOAHPPAJURDAGAT

Sámi gielain lea dárbu ovdánit vai šaddet gielat buorre diliin ja sirdojuvvot boahte buolvvaide. Sámi gielain leat sierra dárbbut ja dilit ja dárbbahit sierra bijuid giellasirdimis nu ahte šaddet eanet ja ođđa hupmit muhto maid doalahit ja sealluhit sámi gielaide.

Eamiálbmotgiellajahki – eamiálbmotgiela jahkelohki

Sámedikkit lea dán jagi čalmmustahtán riikkaidgaskasaš jagi eamiálbmotgielaide (IYIL2019) mánggaid sajiin ja sierra oktavuodain: Dát giellaseminárat eai livčče leamaš vejolaččat čađahit jus sámediggi ii livčče juolluduvvon eareliggánis návccaid eamiálbmotjagi oktavuodas. Sámi gielat sárdnojuvvot mánggaid riikkain ja davviriikkalaš lágidemiiguin davviiriikkalaš giellabargu lea nannejuvvon. Sámediggi Suomas, Norggas ja Ruotas čalmmustahtte oktasaš “giellavahku” ja 2020 sámedikkiin lea áigumuš joatkit čalmmustahttit ja ráhkadit doaluid sámi gielaide oktasaš giellavahkuin.

Eamiálbmotgiellajagis lea maid hábmehuvvon loahppadokumeanta “Strategic outcome document of the international languages”. Unescos 40:t ollisčoahkkin, skábmamánus 2019 mearridii dohkkehit riikkaidgaskasaš eamiálbmotgiela jahkelogi 2022-2032. ON:a ollesčoahkkin mearridii dáinna juovlamánus 2019 New Yorkas nammadit 2022-2032 Riikkaidgaskasaš jahkelogi eamiálbmotgielaide.

Sámi gielaide gárten

Sámediggi lágidii giellaseminára gártet ja identifiseret sámi giellajoavkkuid dárbbuid. Gártenmateriála vuoseha sierra diliid ja dárbbuid giellabijuide nannet ja lasihit giellageavaheami iešguđet sámi gillii. Okta oktasaš dárbu mii boahtá ovdan lea ruđat vai sáhtta čađahit giellabijuid daid sierra dásiin indiviida- joavko- ja servodatdásis. Duhtadit daid identifiserjuvvon dárbbuid Sámediggi dárbbaha veahki eareliiggánis giellajuolludemiin.

Doaimaplána sealluhit sámi gielaide – Sámedikki giellapolitihkalaš strategiija

Sámediggi lea skábmamánus 2019 ráđđehusas ožžon gohččosa hábmet evttohusa guhkesáigásaš ja čohkkehuvvon doaimaplána sámi gielaide. Áigumuš lea gohččosa vuodul hábmet doaima-programma doaimaplánaiguin sámi gielaide.

Oktavuolta giellaoahpuid – gymnása – alit oahpu – oahpaheaddji – dutkama gaskal

Ruota čihččet rapportas Eurohpáráđđái čalmmustahtto ahte dušše 22 oahppi 81 536 ohppiin leat čađahan gymnásaskuvlla ovttá dahje eanet árvosániin sámi gielas. Lea oalle vuollegis ohppiidlohku mii de dagaha ahte vel unnit ohppiidlohku joatká alit oahpuide sámi gielas dahje välljejit suorggi oahpaheaddjoahpahussii. Dát mearkkaša guhkit áigái ahte leat unnán sámi studeanttat geat jotket sámi dutkkamii dahje vel alit oahpuide sámi gielain. Daid geahčastanguovlluin gávdno dárbu mearkkašahiti bijuide ja beroštumi skuvllaid ovddavástideddjiin visot dásiin vai lasiha sámi giellaoahpahusa nu ahte eanet oahppit ožžot loahppárvosánit sámi gielas gymnásas. Sámi váhnemat eai galgga dárbbahit rahčat vai sin mánát ožžot vejolašvuoda lohkat sámi giela oahpahuovuogadagas muhto váhnemat ja mánát galge dan sajid beassat go geahččat lagat makká molsaeaktu galget välljet viežžat ja ovddidit sámi giellamáhtuid. Galgá gávdnot välljenvejolašvuolta sierra dásiin sámi gielas easkáálgis gitta eatnigielaiguidda.

Eanet giellaguovddážit

Ruoŋa beal Sámi lea Sámi giellaguovddáš Deartnás ja Staare. 2018 ráđđehus attii bargun Sámediggái guorahallat got Sámi giellaguovddáša doaibma sáhtálii ovddiduvvot vai ovddida eanet sámi gielaid. Sámedikki guorahallan mii ovdanbuktui giđđat 2019 bohtá ovdan eareliiggánis dárbu eanet giellaguovddážiidda ja doaibmabijut garrasit ealáskahttinbargui. Giellasemináras Julevus celkojuvvu dárbu eanet giellaguovddážiidda, “goahte” gos giellabijuid ovttahtttá.

Sámi giellagáldu/Sáme giellagáldo/ Saemien Gïelegaaltije

Nordiskt ämbetsmannaråd för samiska frågor (NÄS) ja sámedikkít Ruoŋas, Norggas ja Suomas leat 2019:s hábmen evttohusa organisašuvdnahámiid boahhteáiggi bastevaš doibmii sámi gielaid giellafuolaheaddji orgánii Sámi Giellagáldu. Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR) lea mearridan ráhkadit oktasaš orgána Sámedikkiin Norggas veardderiikan ja giellabargiiguin golmma riikkas.

Bistevaš davviriikkalaš bargu gielladikšumiin ja giellanormeremiiguin mat nannejit ja ovddidit sámi gielaid lea dárbbalaš oktasaš ovdáneamis iešguđet gielas.

Bidumsámi ortografiiija

Giellagálddu rámmaid sisskobealde bidumsámi bargojoavku lea 2018-2019 bargan bidumsámi ortografiiija ovddidit. Ortografiiija dohkkehuvvui borgemánus 2019 sámedikkiin Norggas ja Ruoŋas ja dan oktavuodas sámedikkid lágidedje meanu. Sullii 70 olbmo bohte ja ávvdudedje dán historjjálaš beaivvi go vuolláičáalle dokumeantta ja ledje sártnit ja juoigamat.

Ahte dál maid viđat sámi gielas ruoŋa bealde lea dohkkehuvvon ortografiiija mearkkaša ollu hubmiide ja iešduođaštussii. De dál lea energiija hupmat, čállit, lágidit ovdamearkka dihte gurssiin ja sierra oktavuodain čalmmustahttit sámigiela.

MANIJBÁHTUSA

Sámegiellajn la dagojs dárbo ávdeduvátjit ja ávddánit vaj sjaddi ájnas giela ma vatteduvvi boahhte buolvvaj. Sámegielajn li umasse dárbo ja dárbahti málsudahkes dagojt bisoduvátjit ja ávddánit.

Álgoálmukgiellajahke – algoálmukgielaj jahkeláhke

Sámedigge I dán jage tsuojgodum rijkajgasskasasj jagev algoálmukgiellaj (IYIL2019) moatteláhkaj. Vijdesbirástiddje giellaseminára állim máhttelisá tjadádit jus Sámedigge ij lim sierra biednikluohkojt algoálmukgiellajage gáktuj vattedum. Sámegiela háladuvvi moatten rijkan ja aktisasj-nuorttarikalasj ásadusájn de aktisajnuorttarikalasj giellabarggo I nanniduvvam. Sámedikke Suoman, Vuonan ja Svierigin tsuojgodin sámegiellaj aktisasj ”giellavahkon”. Sámedikkijn la ájggomus 2020 jagen ávddálijguovlluj vuojnnusij buktet ja oasálasjuodav dahkat sámegiellajda dagoj aktisasj giellaváhkun.

Álgoálmukjagen la aj hiejttemtjála gárveduvvam “Strategic outcome document of the international languages”. Unesco 40. generállakonferänssa Parijsan basádismáno 2019 mierredij dáhkkit hiejttemtjállagav gánná bádtjiduváj rijkajgasskasasj algoálmukjahkelágev 2022- 2032 tjadádit. AN:a állestjáhkanibme mierredij javllamáno 2019 New Yorkan nammadit 2022-2032 rijkajgasskasasj algoálmukgielaj jahkeláhken.

Sáme gielaj árváladdam

Sámedikke giellaseminára Julevun bargaj árváladdamijn ja vuojnnusij buktemijn sáme giellajuohkusij dárbojt. Árváladdamábnas vuoset giela li umasse mierijn ja dajna giellajn la dárbbu umasslágasj gielladagojs vaj giellaadno juohkka sáme giellaj galggá lassánit. Aktisasj dárbbu mij vuoseduvvá I ekonomalásj biednikluohko tjadádit gielladagojt umasse mierijn aktugasjsj-juogos-, ja sebrudakmieren. Dávdátjit vuojnnusij buktedum dárbojt de Sámedigge dárbaht lasedimev sierra giellabiednikluohkojn.

Doajmmaprogramma sáme gielaj bisodibmáj

Sámedigge I basádismáno 2019 ráddidusás oadtjum dahkamusáv gárvedit oajjvadásáv guhkes-ájggásasj ja tjoahkkidum doajmmaprogrammav sáme giellajda. Ulmme I dahkamusdirektivajvs hábbmit doajmmaprogrammav doajmmaplánaj sáme giellajda.

Aktijvuohta sáme giellaoahppama – gymnása – alep oahppama- áhpaddidje- átsádime gaskan

Svieriga giehttjit diedádusán Europarádáj tsuojgoduváj val 22 oahppe 81 536 oahppiis li tjadádam gymnásaskávláv avtajn jali máttijn duodastusáj sámegiellan. Le sieldes vuollegis lánko oahppe mij báhtusav vaddá ajn vil binnep sáme oahppe gudi lánki alep áhpav sámegiellan jali gudi válljiji suorgev áhpaddidjeáhpaddussaj. Tjuovos sjaddá gallegasj sáme oahppe gudi joarkki sáme átsádibmáj jali ájn vil alep oahppaj sámegiellan. Dáj vuojnojs la dárbbu ájnas dagojs ja oasálasjuodas skávláávdástiddijis gájka mierijn laseditat sáme giellaáhpaddimev vaj máttijn oahppiijn la hiejttemduodastus sámegiellan gymnásas. Sáme ájgáda e galgá dárbaht rahtjat sijá máná bessi sámegiellav lánkát áhpaddusvuogádagan. Ájgáda ja máná galggi ienni tjalmostit makkir alternatijvav válljit máhttudagájt áttjudittat ja ávdeditat sáme giellamáhttudagájt. Válljimáhttelisvuoda galggi gávnnut umasse mierijn sámegiellan ádđálggijs gitta iednegiellahoallija.

Ienep giellaguovdátja

Sáme ednama Svieriga bielen gávnnuji giellaguovdátja Dearnan ja Staaren. Ráddidus dahkamusáv Sámediggáj vattij 2018 guoradallat gáktu Sáme giellaguovdátja doajmma luluj ávdđánit moadda sáme giela ávdđánahtátjit. Sámedikke guoradallamin mij vuoseduváj gidán 2019 vuojnnu sierra dárbo ienep giellaguovdátjijda ja dagojda tjavgap álládimbarggij. Gielladago aktiduvvi. Giellasemináran Julevun dárbo buvteduvvin ienep giellaguovdátjijs, ”goahte” gánná gielladago aktiduvvi.

Sámi giellagáldu/Sáme giellagáldo/ Saemien Gïelegaaltije

Nuorttarijkalasj ámmátulmusjráde sáme ássijda (NÁS) sámedikke Svierigin, Vuonan, Suoman li 2019 jagen, oajvvádusáv gárvedam organisasjávnnávuohkáj boahhteájggásasj doajmmaj sáme gielaj giellasujtto orgánaj Sáme Giellagáldo. Sáme parlamentáralasj ráde (SPR) la mierredam aktisasj orgánav dáhkát Vuona Sámedikkijn värddarijkkán ja giellabarggij gálmán rijkan.

Stuoves aktisasjnuorttarijkalasj barggo giellasujtun ja giellanormerimijn mij nannot ja ávdet sáme gielajt la dárbulasj aktijdum ávdđánibme juohkka sáme gielan.

Bihtámsáme ortografiddja dáhkkidum

Giellagáldo dájma rájáj sinna I bihtámsáme barggojuogos 2018-2019 barggam ávdedit bihtámsáme ortografiddjav. Ortografiddja dáhkkiduváj bárggemáno 2019 Vuona ja Svieriga sámedikkijs ja dan gáktuj Sámedigge ásadij seremoniddjav. Bájkot gietjavlák oassálasste báhtin ja hávsskudallin dáv histávrálasj biejev ássjetjállaga vuollajtjállemijn ja hálajs ja juojggusijis oase.

Gá vidát sáme giella Svierigin la oadtjum dáhkkidum ortografiddjav de merkaj ednagav goappátjaga hoallijda ja ietjasárvvudahttemij. Fábmo luovviduvvá ságastit, tjállet, doajmmat buojkulvissan kursaj ja oahppanávoj dahkamij ja umasse aktijvuodjn sáme giela vuojnnusij buktet.

MINIJBUIHTUSA

Sámegiela dárbahti dagojt ávdeduvvut ja ávvdánit vaj sjiddi nanos giela ma vadedduvvi báhtej buallvaj. Sámegielahtn lá umas dárbo ja dárbahti mulsudahkes dagojt bisoduvvut ja ávvdánit.

Álgoälbmukgiellajáhpe – álgoälbmukgielaj jáhpeláhke

Sámedigge lá dán jáben tsuojgodam riikajgasskasatj jábev álgoälbmukgiellaj (IYIL2019) máddeláhkáj. Vijdes giellaseminára ällam máhttelisa tjaradit jus Sámedigge ij lam sierra bedniga álgoälbmukgiellajábe hárráj vadeddum. Sámegiela hálduvvui mádden riikan ja iktisatjnuarrtariikalatj ásadusaj de iktisatjnuarrtariikalatj giellabarrgo lá ninniduvvum. Sámedigge Suoman, Vuonan ja Sverjin tsuojgodin sámegielahtj iktisatj ”giellavahkon”. Sámediggijn lá ájggomus 2020 jáben ávvdálijguvvluj vujdnusij buákket ja ásalatjvuodav dahkat sámegielahtj dagoj iktisatj giellavahkon.

Álgoälbmukjábent lá aj hájtemtjála gárveduvvum “Strategic outcome document of the international languages”. Unesco 40:t generálakonferánssa Pariisan bassemánon 2019 mierredij duhkkidit hájtemtjállagav gunne gáhtjoduvvu riikajgasskasatj álgoälbmukjáhpelágev 2022–2032 tjaradit. AN:a állestjáhkanibme mierredij jávvlámánon 2019 New Yorkan nammadit 2022-2032 Riikajgasskasatj álgoälbmukgielaj jáhpeláhken.

Sáme gielaj átsádibme

Sámedigge giellaseminára Julevun bargaj átsádimijn ja vujdnusij buákktemijn sámegiellajuhkusij dárbojt. Átsádimábnas vuosedá giela lá umas merijn ja dajn gielahtn lá dárrobo umasláhkáj gielladagojst vaj giellaadno fárrta sámegiellaj gallgá lassánit. Iktisatj dárrobo mij vuoseduvvu lá ekonomalatj bednikluohko tjaradit gielladagojst umas merijn iktitugatj-, juogos-, ja sebrudakmierent. Sámedigge dárbahta lasedimev sierra giellabednikluohkojn vaj dávvdet dárbojt ma lá vujdnusij báhtám.

Dájbmáprográmma sámegielaj bisodibmáj

Sámedigge lá bassemánon 2019 rárridusast udtjum dahkamusav gárvedit ájvvadusav guhkesájggásatj ja tjuhkkidum dájbmáprográmmav sámegielahtj. Prosjektu ulbme lá dahkamusdirektijvajst hábbmit dájbmáprográmmav dájbmaplánahtj sámegielahtj.

Iktitjuohta sámegiellalierrama – gymnása – alep lierrama – lieradájje – átsádime gaskan

Sverji gietjat tjállagin Europarárráj tsuojgoduvvuj bárr 22 lieroga 81 536 lierogijst lá tjaradam gymnásaskávláv aktajnt jala muddijn duodastusaj sámegielahtn. Lá ullu vuollegis lierokláhko mij buhtusav vaddá ántj vil binnáp sámegiellaj gie luhki alep lierov sámegielahtn jala gie välljiji suorgev lieradájjelieradussaj. Tjuovos sjaddá binná sámegiellaj gie juttki sámegiellaj átsádibmáj jala ántj vil alep lierov sámegielahtn. Dáj vuojnoht lá dárrobo nanos dagojst ja ásalatjvuodast skávvvláávdástejjijst gájjk merijn lasedit sámegiellalieradimev vaj muddijn lierogijn lá hájtemduodastus sámegielahtn gymnásast. Sáme iejgáda e galgá dárbahtit rahtjat sija máná bessi sámegiellajv láhkát lieradusvuogádagan. Iejgáda ja máná gillgi enni tjalmosit maggár alternatijvav välljit máhttudagajst udtjudit ja ávdedit sámegiellamáhttudagajst. Välljimáhttelisvuoda gillgi gávdnut umas merijn sámegielahtn árráállgejjist git iednegiellahállejjida.

Ienap giellaguovdátja

Sáme iednama Sverji bielen gävdnuji giellaguovdátja Dearnan ja Staaren. Rärriidus dahkamusav viddij Sámediggáj 2018 guoradallat gukkte Sáme giellaguovdátja dájbmå máhtta ávvdånit ienap sáme giela ávvdånahttet. Sámedigge guoradallamin mij vuoseduvvuj giran 2019 vujdnu sierra dárbo ienap giellaguovdátjijda ja dagojda tjavgap ållådahttembirrguj. Giellasemináran Julevun dárbo buokteduvvujin ienap giellaguovdátjijst, "gåhte", gunne gielladago ikktijduvvi.

Sámi giellagáldu/Sáme giellagáldo/Saemien Gielegaaltije

Nuarrtarijkalatj ámmátalmatjrårre sáme ässjijda (NÄS) sámedigge Sverjin, Vuonan, Suoman lä 2019 jáben, gárvedam rårijt organisasjuvduovuhkáj båhtejåjgåsátj dájbmåj sáme gielaj giellasujto orgánaj Sáme Giellagáldo. Sáme parlamentáralatj rårre (SPR) lä mierredam ikktisatj orgánav dahkat Vuona Sámediggijn värddarijkan ja giellabarrgejij gálmån rijkan.

Stuoves ikktisatj nuarrtarijkalatj barrgo giellasujtojn ja giellanormerimijn mij ninni ja ávdeda sáme gielajt lä dárbulatj ikktijdum ávvdånibme färta sáme gielan.

Bidumsáme ortografija duhkkidum

Giellagáldo dájbmå rájij sinne lä bidumsáme barrgojuogos 2018-2019 barrgam ávdedit bidumsáme ortografijav. Ortografija duhkkiduvvuj bårregmánon 2019 Vuona ja Sverji sámediggijst ja dan ikktijvuodan Sámedigge urdnij seremonijav. Gietjavlå åssålassteja bájken buhtin ja hävvs kudillin dáv histårjålatj biejev gåsse tjållin vuolláj åssjetjållagav udtjun hålåjt ja vulijt gullat.

Gu vidat sáme giella Sverjin lä udtjum duhkkidum ortografijav de mierkaha iednagav gåbbåtjaga hållejijda ja ietjasårrvudahttemij. Fábmo luvviduvvu ságastit, tjållet, dájbmåt ávvdåmårkan kursaj ja lierramriejdoj dahkamij ja umas ikktijvuodajn sáme gielav vujd nusij buåkket.

MINNGEMES ÅSSJALOMMESH

Saemien gielh daarpoem utnieh guktie gielim skraejrihtidh jñh övtiedidh juktie buerie giële sjædta bæetije boelvide. Saemien gielh sjïere daarpoem utnieh guktie maehdedh gielim vaarjelidh jñh övtiedidh.

Aalkoealmetjigielejaepie – aalkoealmetjigieledesennije

Saemiedigkie dan jaepien internaasjovne jaepiem aalkoealmetjigielide heevehtamme (IYIL2019) sjïere vuekine. Dah stoerre giësesemijnaarh idtjin maehdteh dejtje dorjeme jis ij leah saemiedigkie sjïere beetnehdäärjegem åådtjeme aalkoealmetjigielejaapan. Dah saemiej gielh soptsestiehe gellie laantine jñh ektienoerhte barkojne ektienoerhte giëlebarkoe stierhkebe sjidteme. Saemiedigkieh Sâemesne, Nöörjesne jñh Sveerjesne saemiej gieligujmie “giëlevåhkojne” barkoejin. Jaepesne 2020 saemiedigkieh åadtjoeh jærhkedh barkedh dej saemiej gielide vuesiehtidh ektie giëlevåhkosne.

Aalkoealmetjigielejaepesne minngiereektehtsine barkeme jñh buektiehtamme “Strategic outcome document of the international languages”. Unescon 40 generalekånferense Parisesne rahkan 2019 nænnosti minngiereektstsem dååhkasjehtedh mesnie rååresjeh internaasjovne aalkoealmetjie decenijumem 2022-2032 buektiehtidh. FN:en generaletjåangkoe jåvleasken 2019 New Yorkesne nænnosti 2022-2032 edtja internaasjovne aalkoealmetjigiele decenijume årrodh.

Saemie gielide goerehtalledh

Saemiedigkieh giëseminarijume Julevsne barkoejin jñh goerehtallin mij daerpies dej saemien giëledåehkide. Goerehtallemebarkoeh vuesehte gielh sjïere daltesinie leah jñh dan gaavhtan daerpies joekoen giëlebarkoem utnedh juktie maehdedh buerebe gieligujmie barkedh. Ektiedaarpoeh gaajhkide dåehkide leah beetnehdäärjogem utnedh juktie maehdedh gieline aajne-, dåehkie-, jñh seabradahkedaltesinie barkedh. Juktie buerebe maehdedh dej daajroes daarpojne barkedh Saemiedigkie tjoevere sjïere beetnehdäärjogem åadtjodh.

Barkoeprogramme dej saemiej gielh vaarjelidh

Saemiedigkie rahkan 2019 reerenasseste barkoem åådtjeme rååresjimmine barkedh guhkiesvååjnoe jñh ektie barkoeprogrammem buektiehtidh dej saemien gielide. Ulmie prosjektine lea barkoen mietie programmem buektiehtidh barkoesoejhkesjimmine saemiej gielide.

Ektiebarkoe saemiej giëleööhpehtimmien- jærhkeskuvlen - jollebe ööhpehtimmien – lohketæjjaj-duedtien gaskemh

Sveerjen tjihtjede reektehtse europaraaran vuesehte aajne 22 learohkh 81536 learohkijstie jåarhkeskuvlem orrijamme aktine jallh jeenjebinie vihtesjimmiejh åådtjeme saemien giëlesne. Daate öövre onne låhkoeh learohkh jñh dellie öövre vaenieh saemien learohkh jollebe ööhpehtimmien saemien giëlesne vaeltieh jallh lohketæjjah sjidteh. Jåarhkebisnie daestie sjædta vaenieh saemien learohkh eah jærhkieh saemien duedtiem vaeltieh jallh jollemes ööhpehtimmien saemien giëlesne vaeltieh.

Dan gaavhtan daerpes jeenjem barkedh jñh dah mah diëdtem utnieh skuvlen bijre gaajhkine daltesinie tjoeverin barkedh saemien giëleööhpehtimmie juktie jeenejbh learohkh minngievihthesjimmiem åadtjoeh jåarhkeskuvleste. Saemiej eejtegh eah tjoeerieh gæmpodh guktie dej maanah nuepiem åadtjoeh saemien giëlem skuvlesne lohkedh ööhpehtimmie – åårganisasjovnesne, eejtegh jñh maanah gelkieh vuartasjidh guktie veeljedh jñh saemiengielem övtiedidh.

Veeljemenuepieh galka gáávnesjidh sjïere daltesinie saemien giëlem lohkedh aalkoevistie jïh ietnien-gïelesoptstæjjese.

Jiënebh giëlejarng

Sveerjen bielesne saemien giëlejarng Staaresne jïh Dearnesne gáávnesieh. Saemiedigkie 2018 barkoem reerenasseste åådtjeme buerkiestidh guktie giëlejarngem övtiedidh guktie jeënebh giëlh evtjedh. Saemiedigkien buerkiestimmesne gjïreste 2019 sjïere daarpoeh vueshte jiënebh giëlejarng utnedh tjarkebe barkedh giëlem bäästide vaeltedh. Giëleseminarijsne Julevesne dellie jeehtien daerpies jiënebh giëlejarng utnedh, “goahte” gusnie giëline ektesne barkedh.

Sámi giellagáldu/Sáme giellagáldo/ Saemien Giëlegaaltije

Noerhte ämbetsmannaraerie saemien gyhtjelaside (NÄS) jïh saemiedigkieh Sveerjesne, Nöörjesne jïh Säämesne jaepesne 2019 barkeme åårganisasjovnehammoem buektiehtidh bätije beajjan stinkes barkose dej saemien vaarjelimmie åårganese giëlegaaltije. Saemien parlamentariske raerie (SPR) nænnoestamme ektie åårganem tseegksovvedh Saemiedigkine Nöörjesne gie edtja åejvie laante årrodh jïh giëlebarkieh golme laantine.

Nænnoes ektienoerhte barkoe vihkeles utnedh mij giëlem gorrede jïh giëlem normerede jïh saemien giëliden galka veaksastalledh jïh övtiedidh ektie övtiedæmman sjïere laantine.

Bihtásámeigiella ortografijem dååhkasjehteme

Giëlegaaltijen barkosne bihtásámeigiella barkoedåehkiem åtneme jaepesne 2018-2019 mij barkeme bihtásámeigiellan ortografijem buektiehtidh. Ortografijem mietsken 2019 dååhkasjehtin saemiedigkijste Nöörjesne jïh Sveerjesne jïh dellie Saemiedigkie ceremonijem dan gaavhtan utniji. Medtie 70 almetjh meatan lij daam histovrije biejjiem heevehtidh jïh byjjes paehperem tjaeledh dååhkasjehtedh håaloejgumie jïh joejkine.

Juktie dovne vijhtede saemien giële jïjtjedh ortografijem åådtjeme vihkeles dejtie almetjidie giëh giëlem soptsestieh jïh dej jïjtjedh domtose. Faamoem åadtjoeh soptsestidh, tjaeledh jïh vuesehte gaavhtan kuvsh jïh learoehvierhtieh buektiehtidh sjïere aejkine giëlem lutnjestidh.

CONCLUSIONS

Sami languages need efforts to encourage their promotion and development so that they can become living and healthy languages that are transferred to the next generation. The Sami languages have different needs and need varying efforts if they are to be preserved and developed.

Year of Indigenous Languages - Decade of Indigenous Languages

During this year, the Sami Parliament has highlighted the International Year of Indigenous Languages IYIL2019 in a number of different ways. The extensive language seminars would not have been possible if the Sami Parliament had not been allocated special resources in connection with the indigenous languages year. The Sami languages are spoken in several countries and the joint Nordic language work has been strengthened through joint Nordic arrangements. The Sami Parliaments in Finland, Norway and Sweden drew attention to the Sami languages during a joint "language week". In 2020, the Sami Parliaments intend to continue to draw attention and create commitment to the Sami languages with initiatives during a common language week.

During the Year of Indigenous Languages, a final document entitled "Strategic outcome document of the international languages" was also prepared. The 40th UNESCO General Conference in Paris in November 2019 decided to accept the final document recommending the implementation of an international indigenous people's decade in 2022-2032. The UN General Assembly in New York decided in December 2019 to designate 2022-2032 as the Decade of Indigenous Languages.

Mapping the Sami languages

The Sami Parliament's language seminar in Julevu (Luleå) worked on mapping and identifying the needs of the Sami language groups. The survey data shows that the languages are in different phases and thus need different types of language initiatives in order to increase the use of each Sami language. A common need that emerges is for funding, so as to be able to carry out language initiatives within the different individual, group and societal levels. In order to satisfy the identified needs, the Sami Parliament needs the backing of a special language grant.

Action programme for the conservation of the Sami languages - the Sami Parliament's language policy strategy

In November 2019, the Sami Parliament was commissioned by the government to draw up a proposal for a long-term and integrated action programme for the Sami languages. The aim of the project is to draw up an action programme with action plans for the Sami languages based on the assignment directives.

The link between Sami language studies - upper secondary school - higher education - teachers - research

In Sweden's seventh report to the Council of Europe, it is noted that only 22 students out of 81,536 have completed upper secondary school with one or more grades in Sami. This is a very low number of students and the result is even fewer Sami students moving on to higher education in Sami or choosing to specialise in teacher education. This means, by extension, that few Sami students go on to Sami research or higher studies in Sami. Based on these aspects, there is a need for significant efforts and commitment from the school sector at all levels to increase Sami language teaching so that more students have final grades in Sami from upper secondary school. Sami parents should not have to fight for their children to have the opportunity to study Sami within the education system;

parents and children should instead be allowed to focus on which option to choose so as to acquire and develop Sami language skills. There should be choices in Sami at all levels from beginners to native speakers.

More language centres

On the Swedish side of Sápmi there are Sami language centres in Dearná and Staare. In 2018, the government commissioned the Sami Parliament to investigate how the Sami language centres' activities could be developed to promote more versions of Sami. The findings of the Sami Parliament's inquiry, presented in Spring 2019, revealed a specific need for more language centres and measures for more intensive revitalisation work. During the Julevu language seminar, the need was expressed for more language centres, "goahte"⁴, where language initiatives are coordinated.

Sami giellagáldu/Sáme giellagáldo/Saemien Gielegaltije

In 2019, the Nordic Committee of Senior Officials for Sami Affairs (NÄS) and the Sami Parliaments in Sweden, Norway, Finland drew up proposals for an organisational model for future permanent activity for the resource centre for Sami languages Sami Giellagáldu. The Sami Parliamentary Council (SPR) has decided to create a joint body with the Sami Parliament in Norway as the host country and language workers in three countries.

Lasting joint Nordic work on care and standardisation that will strengthen and develop the Sami languages is necessary for coherent development in the respective Sami languages.

Pite Sami orthography adopted

Within the scope of the Giellagáldu's activities, in 2018-2019, a Pite Sami working group has been working on developing a Pite Sami orthography. The orthography was approved in August 2019 by the Sami Parliaments in Norway and Sweden, in connection with which the Sami Parliament arranged a ceremony. Some 70 participants came and celebrated this historic day with the signature of the document and speeches and yoik.

The fact that this is the fifth Sami language in Sweden to have received an approved orthography means a great deal to the speakers and for self-affirmation. Energy is released to speak, write, act for the creation of courses and teaching materials, for example, and lift the Sami in various contexts.

⁴ Goahte is the Lule Sami term for a traditional Sami dwelling

INLEDNING

Årets lägesrapport över de samiska språken utgår liksom tidigare år från Unescos kriterier i "Language Vitality and Endangerment"⁵, skrivna av en expertgrupp lingvister som utsågs 2003.

De första sex kriterierna är till för att bedöma livskraften hos hotade språk, kriterierna sju och åtta bedömer språkliga attityder och den nionde bedömer behovet av dokumentation.

Sedan lägesrapporten från 2013 har vi på Samiskt språkcentrum försökt att identifiera och härleda tendenser, fakta och erfarenheter utifrån Unescos nio kriterier enligt utredningen "Att återta mitt språk" (SOU 2006:19):

1. I vilken grad språket förs över till nästa generation,
2. antalet talare,
3. andel talare inom hela populationen,
4. i vilka domäner och i vilken utsträckning språket används,
5. i vilken grad språket används i nya domäner,
6. vilka förutsättningar för språkundervisning som finns,
7. språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället,
8. hur gruppens egna attityder är till det egna språket, samt
9. vilket språkmaterial det finns för språket, t.ex. grammatik och ordböcker.

Några av de beskrivna avsnitten visar hur "det samiska" sprider sig på andra arenor. Det är positivt och dessa händelser berör de samiska språken i en vidare mening eftersom språk och kultur hör samman.

I årets lägesrapport fokuserar vi särskilt på händelser under urfolksspråkåret. Vi gör även en uppföljning av hur några utvalda samiska förvaltningskommuner erbjuder samisk förskoleverksamhet och i vilken omfattning barnen får höra/tala/lära sig samiska.

I vår lägesrapport refererar vi ofta till Sámedigges språkpolitiska handlingsprogram⁶ som antogs av plenum i maj 2016. Vi använder benämningen de samiska språken/det samiska språket eller samiska som en samlingsterm för de olika samiska språken. I det språkpolitiska handlingsprogrammet⁷ står:

Det finns flera samiska språk. På svensk sida finns syd-, ume-, pite-, lule- och nordsamiska och samtliga har godkända ortografier. När vi använder termen 'de samiska språken' i denna text syftar vi på de språk som finns på svensk sida. Ibland används termerna 'samiska språket' eller helt enkelt 'samiska'. Sådana gånger syftar vi på vilket som helst av de samiska språken, eller alla de samiska språken i betydelsen det samiska folkets språk.

Sámedigge strävar efter att de olika samiska varieteterna ska benämnas som olika samiska språk. Skillnaden mellan sydsamiska och nordsamiska kan exempelvis liknas med svenska och färöiska.⁸

⁵ Language Vitality and Endangerment. <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>

⁶https://www.sametinget.se/handlingsprogram_sprak

⁷ Ibid.

⁸ SOU 1990:91, Samerätt och samiskt språk

Sámedigge har enligt sametingslagen (1992:1433) 2 kap 1§ 3p till uppgift att fastställa mål för och leda det samiska språkarbetet. I det språkpolitiska handlingsprogrammet utgår målen och visionen från en självklar tanke att samiska ska vara ett levande språk som är nära kopplat till kultur och samhällsliv. Visionen är att alla samer ska kunna tala, läsa och skriva samiska och att de samiska språken ska vara levande och välmående språk som används och värdesätts i samhället.

De språkpolitiska målen är:

1. Det samiska folket har språkligt självbestämmande.
2. Alla samer har grundläggande språkliga rättigheter.
3. Samiska är huvudspråk i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie.
4. Alla samer har möjlighet att återta och/eller utveckla sitt samiska språk utifrån individuella behov.
5. Antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ökar.
6. Samiska ska vara synlig i samhället.
7. Starka traditionella språkdomäner.
8. Språkarbete i Sápmi/Sábme/Sábmie/Saepmie är gränslöst.
9. Samiska i offentlig verksamhet ska vara vårdad, enkel och begriplig.
10. Sametinget agerar som förebild för hur samiskan används, värdesätts och stärks i samhället.

Ortnamnen skrivs genomgående på samiska i denna rapport men återfinns på svenska i bilagan. I årets rapport har vi i de allra flesta fall valt att använda det lulesamiska ordet Sámedigge för att beteckna Sametinget.

INTERNATIONELLA URFOLKSSPRÅKÅRET IYIL2019

Uppmärksammandet av det internationella urfolksspråkåret IYIL2019 ska bidra till att främja och skydda urfolksspråk och förbättra levnadsvillkoren för dess talare. Vid det sextonde sammanträdet i Permanent Forum för urfolksfrågor 2017 uppmanades medlemsstaterna att, i nära samarbete med ursprungsfolken och UNESCO, delta aktivt i planeringen av urfolksspråkåret:

International Year of Indigenous Languages, 2019

95. The Permanent Forum welcomes the proclamation of the International Year of Indigenous Languages, beginning on 1 January 2019, to draw attention to the critical loss of indigenous languages and the urgent need to preserve, revitalize and promote indigenous languages and to take further urgent steps at the national and international levels. The Forum notes with appreciation the commitment made by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) to serve as the lead agency for the Year, in collaboration with other relevant agencies.

96. In the light of the proclamation of the International Year, the Permanent Forum invites Member States, in close cooperation with indigenous peoples, UNESCO and other relevant agencies of the United Nations system, to participate actively in the planning of the Year, including by organizing national and international expert meetings to raise awareness of and plan specific activities for the Year, and securing additional and adequate funding for the successful preparation and implementation of the Year, including by providing support for the establishment of an indigenous-led fund dedicated to the preservation and revitalization of indigenous languages.

(Report on the 16th session E/2017/43-E/C.19/2017/11)

Sámedigges insatser

Sámedigges språknämnd, Giellagáldu och Samiskt språkcentrum har uppmärksammat och initierat insatser under Urfolksspråkåret på flera olika sätt och vid olika tillfällen under 2019.⁹ Samiskt informationscentrum har på webbsidan samer.se publicerat flera reportage för att synliggöra urfolksspråkåret. Sametingets hemsida sametinget.se samt sociala medier har använts för att informera om aktiviteterna.

Mija giella - språkseminarium

Ett språkseminarium kallat "Mija giella"¹⁰ genomfördes i Jåhkåmåhkke i februari 2019 som inledning på det internationella urfolksspråkåret i Sverige. Seminariet inleddes med en paneldebatt där både språkexperter och sametingspolitiker medverkade. Därefter hölls två föredrag på temat språklig revitalisering samt överföring av språk till nästa generation. Föreläsare var språkforskaren Annika Pasanen, Finland, som följt revitaliseringsprocessen i Anár och Leena Huss, professor emerita i

⁹ <https://www.sametinget.se/aktiviteter-IYIL209>

¹⁰ "Mija giella" - Vårt språk

flerspråkighet. Språkseminariets syfte var att förmedla goda exempel på revitalisering för att inspirera och stärka deltagare och medverkande.

Politikerveckan i Almedalen

Sámedigge valde för andra året i rad att delta under Almedalsveckan i Visby. Arrangemanget genomfördes långt ifrån de traditionella samiska språkmiljöerna. Sámedigge bedömer dock att det är viktigt att synliggöra språken inom domäner där samhällets beslutsfattare återfinns. Första dagen ansvarade Samiskt språkcentrum tillsammans med Giellagáldu och språknämnden för programmet. Två politikersamtal genomfördes, dels om behovet av en samisk språklag och dels om samernas särskilda behov som ett urfolk och en nationell minoritet. För övrigt tillhandahölls informationsmaterial om samer och de samiska språken.

Samnordiskt språkseminarium

Ett samnordiskt språkseminarium genomfördes i oktober 2019 i Anár i Finland som ett samarrangemang mellan sametingen i Sverige, Norge och Finland och Sámi Giellagáldu. Syftet med språkseminariet var att erbjuda kompetensutveckling för översättare, tolkar och andra språkarbetare; ett tillfälle att knyta kontakter, bilda nätverk och stärka samnordiskt samarbete. Seminariet bestod av nio föreläsningsblock och dagarna avslutades med panelsamtal.

De samiska språk som representerades i föreläsningar och panelsamtal var nord-, lule-, enare- och skoltsamiska. Utgångspunkten var att synliggöra så många samiska språk som möjligt. Ambitionen var att seminariet enbart skulle hållas på de samiska språken men brist på lule- och sydsamiska tolkar medförde att seminariet blev tolkat till svenska och finska.

I utvärderingen framkom kritik för att tekniken kring tolkningen inte hade fungerat tillfredsställande. I övrigt var deltagarna till största delen nöjda med arrangemanget. De var positiva till framtida språkseminarier och ansåg att liknande arrangemang skulle hållas varje eller vartannat år någonstans i Sápmi.

Seminarium om de samiska språkens behov

I syfte att påbörja en kartläggning av de samiska språkens behov i Sverige genomfördes i november 2019 ett språkseminarium i Julevu med deltagare från nord-, lule-, pite-, ume och sydsamiskt språkområde. Inför språkseminariet hade fem koordinatörer engagerats för att utarbeta ett diskussionsunderlag med beskrivningar av språkgruppens nuläge och behov utifrån Unescos nio kriterier. Språkgruppernas arbete resulterade i ett dokument där respektive språkgrupp; nord-, lule-, pite-, ume- och sydsamiska beskrev sitt nuläge, språkliga behov och prioriteringar. Underlaget kommer att användas inom Sámedigges språkpolitiska arbete och användas som grund för att formulera en handlingsplan för de samiska språken.

Under seminariet hölls ett panelsamtal med urfolksrepresentanter från Australien och en representant från den samiska expertgruppen "Verddet" som deltagit i arbetet med filmen *Jikŋon 2/Frost 2* samt en representant från Sameradion & SVT Sápmi. Panelsamtalet handlade om hur urfolk kan arbeta för att få en rättmätig plats och framställas på rätt sätt i TV, filmer och andra medier.

I utvärderingen svarar en tydlig majoritet att seminariet motsvarade deras förväntningar och att deltagarna kände sig bekräftade. Man uppskattade att arbeta i språkgrupper med en konkret uppgift och tyckte att språkgrupperna lyckades med sina arbetsuppgifter. Det ansågs positivt att alla fem samiska språk behandlades likvärdigt, men farhågor fanns hur arbetet skulle gå vidare. Deltagarna

efterfrågade tolkning och översatta dokument till alla fem språk, och uppskattade utblickar till grannländerna för att se hur dessa arbetar med språkfrågor.

”Revitalisering av de samiska språken kräver medvetet och långsiktigt arbete på samhälls-, grupp- och individnivå. Majoritetssamhället kan bistå de samiska språken genom att skapa språkbevarande klimat i samhället och genom att ge samerna konkreta verktyg för att återta språken. Om samerna ges förutsättningar att forma sin framtid, kan den styrka som grupperna besitter kanaliseras för att vända språkbytesprocessen. Språkåtgärder som vidtas skall vara statushöjande och revitaliserande samt innebära ett synliggörande av de samiska språken. Det behövs ett målinriktat och strukturerat arbete med konkreta stödinsatser utfört i samverkan med olika språkinstanser.” (Anonym deltagare på språkseminariet)

Riksdagsseminarium

Utifrån att det är angeläget att öka kunskapen och att synliggöra de samiska språken inom domäner där samhällets beslutsfattare finns arrangerade Samiskt språkcentrum i juni 2019 ett seminarium i riksdagshuset i Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma om de samiska språkens möjligheter och utmaningar. Seminariets syfte var att ge riksdagspolitiker ökad insikt om samiska språkpolitiska strävanden och bättre kännedom om de samiska språkens situation i Sverige. Seminariet samlade ett tjugotal deltagare. Efter seminariet höll språknämnden enskilda möten med riksdagsledamöter. Sámedigge följde upp seminariet med ytterligare ett riksdagsseminarium i december 2019 med temat ”Möjligheter och utmaningar för samerna i Sverige” som samlade ett femtiotal deltagare.

Ortnamnskvällar och informationsinsatser

Samiskt språkcentrum har under urfolksspråkåret presenterat *Veckans ortnamn* på Facebook och *Veckans ord* på Sámedigges hemsida. Ett flertal ortnamnskvällar har arrangerats i det samiska området. I samarbete med kommunikationsenheten har en informationsbroschyr utarbetats om de samiska språken ”Våra samiska språk - Om de samiska språken i Sverige, språkbevarande och lagstiftning” och ett utskick med litteraturtips och affisch har skickats digitalt till samtliga länsbibliotek i Sverige.

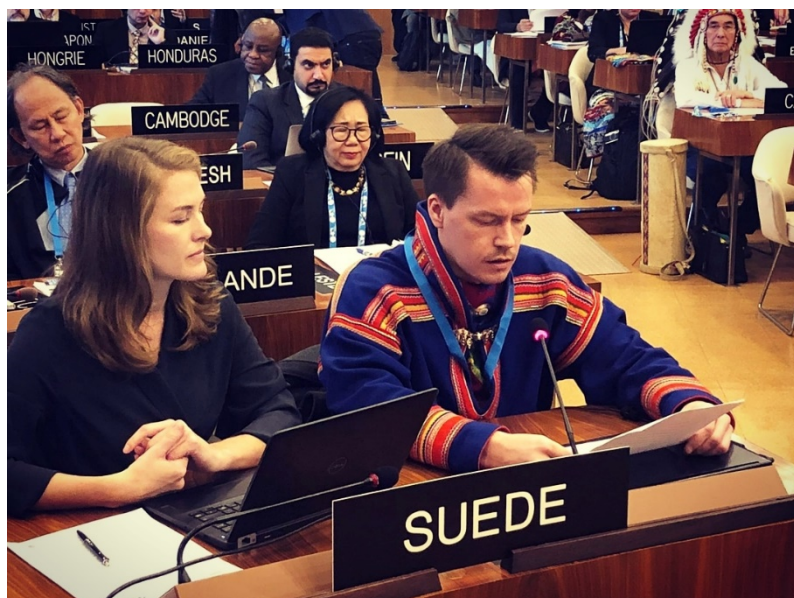
Veckans ord på Sámedigges webbsida: Gielladohkka (saN), 'språkdocka'. Språkdockan är en samisktalande docka som ett nytt språkverktyg i syfte att främja barns språkutveckling. Den är framtagen av Samisk specialpedagogisk støtte, SEAD, med stöd av norska Sámedigge.

Giellavahku/Giellavahkko/Giellavahkko/Giällavahkkuo/Gielevåhko/Språkvecka¹¹

Sámedigge i Norge genomförde en samisk språkkonferens i Romsa, Norge, i februari 2019 som en inledning på en långsiktig språksatsning kallad "Språklyftet". Under konferensen i Romsa proklamerades vecka 43 som en språkvecka med tanken att uppmärksamma samiska språk samtidigt i både Finland, Norge och Sverige. Det resulterade i ett intensivare samarbete mellan sametingen och ett utbyte av material specifikt framtaget till språkveckan. Sámedigge i Norge samordnade också en länksida¹² där man kunde finna och följa vilka aktiviteter som genomfördes under den gemensamma språkveckan. Sametingen i Finland, Norge och Sverige har för avsikt att fortsätta med en gemensam språkvecka under 2020.

Språkcentrum uppmanade via mejl alla samiska förvaltningskommuner att på olika sätt uppmärksamma språkveckan. Sagostunder på bibliotek och samiska inslag i skolor, förskolor och på äldreboenden var aktiviteter som genomfördes av samiska förvaltningskommuner under denna vecka. Språkcentrum arrangerade språkkaféer tillsammans med fem förvaltningskommuner: Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma, Ubmeje, Suorssá/Gávtjávrrie, Árviesjávrrie och Giron. I samband med språkkaféet i Ubmeje ordnades en träff med grundskole- och gymnasieelever som läser samiska via fjärrundervisning samt elever från Liksjoje och Ubmeje kommuner.

Utöver dessa aktiviteter har Sámedigge deltagit i nordamerikanska och arktiska regionala möten för UNESCO:s Internationella Urfolksspråkår för att bidra i framtagandet av ett slutdokument för urfolksspråkåret till FN:s generalförsamling.

Språknämndens ordförande Lars Miguel Utsi på Unescos generalkonferens i Paris den 21 november 2019.

¹¹Benämningar på "språkvecka" på de samiska språken fr. Vänster: nord-, lule-, pite-, ume- och sydsamiska.

¹² <https://www.giellavahkku.no/ns/program/>

I VILKEN GRAD SPRÅKET FÖRS ÖVER TILL NÄSTA GENERATION

Mentorprogram

Med mentorprogram menas en metod för språköverföring mellan mentor-lärling. Det är en metod som Samiskt språkcentrum arbetat med under flera års tid. Syftet är att skapa nya och fler talare med fokus på det muntliga språkets utveckling och överföring vid mötet mellan mentor och lärling. Metodiken i mentorprogrammen kan spridas vidare och genomföras både lokalt - exempelvis i förvaltningskommunerna - och i större sammanhang med olika språkgrupper. Under 2019 har språkcentrum haft två pågående mentorprogram.

Nordsamiskt mentorprogram

Språkcentrum har från oktober 2018 till juni 2019, i samarbete med Sámij áhpádušguovdásj, genomfört ett nordsamiskt mentorprogram med 15 deltagande lärlingar och lika många mentorer. Programmet inleddes med en gemensam uppstartsträff och avslutades med en gemensam uppföljning. En föreläsare som berättade hur hon lyckats återta det nordsamiska språket och inspirerats att studera vidare mot högre studier i samiska inledde uppföljningsmötet. Därefter redovisade mentorparen hur de arbetat med återkoppling till lärlingens personliga målformulering och språkliga nätverkskarta, som hjälpt lärlingen att visualisera vilka hen kan tala samiska med. Inom mentorparen förekom olika aktiviteter som främjade lärlingens målformulering, exempelvis att slöjda tillsammans och använda relaterad slöjdterminologi, att titta på TV:s sportsändningar utan ljud med mentorn som en samisk kommentator, att arbeta utifrån Divvun-böckerna och fördjupa sig i ordens grammatiska böjningar.

Jåhkågasska mentorprogram

Ett mentorprogram tillsammans med samebyn Jåhkågasska tjiellde som påbörjades i oktober 2018 avslutades i juni 2019. I projektet deltog 26 vuxna och 10 barn. Målsättningen med projektet var att stödja samebyns medlemmar att återta sitt språk och byta arbetsspråk från svenska till lulesamiska, i första hand i renskötselarbetet. Aktiviteterna har genomförts i Jåhkåmåhkke med uppstart, uppföljning och avslutsträffar samt språkinsatser under renskötselarbete som skiljning och slakt. Efter som många föräldrar deltog i mentorprogrammet fanns även behov av aktiviteter för barnen. På så sätt fick barnen "språkbadsdagar" där en samisktalande ungdom ansvarade för aktiviteter med barnen. Under projektets gång träffades deltagarna runt olika teman som naturens terminologi, grammatik, film från 1940-talet, ortnamn och termer kring renen. Jåhkågasska kommer att fortsätta språkarbetet inom samebyn, då de har erhållit projektmedel från Institutet för språk- och folkminnen.

Händelser i Sápmi

Lyckad revitalisering av enaresamiska i Finland

Samiskt språkcentrum har i Lägesrapporten 2015 beskrivit olika modeller och erfarenheter av att revitalisera de samiska språken utifrån ett långsiktigt arbete.¹³ Språkforskaren Annika Pasanen har

¹³ <https://www.sametinget.se/102243>

följt revitaliseringsprocessen av enaresamiska i Anár, Finland.¹⁴ Vid Sámedigges samrådsmöte angående minoritetspolitiska frågor i Julevu i juni 2019 fick vi möjlighet att ta del av resultaten och bekräftelse på att det är fullt möjligt att ta tillbaka ett döende språk. Vid revitaliseringsprocessen med anárašgiela så talar man om tre viktiga "bárru" (vågor).

- 1986: första vågen i revitaliseringen av enaresamiskan initierades i enaresamiska föreningen
- 1997: andra vågen i revitaliseringen börjar; att åstadkomma ett språkbyte bland barnen
- 2009: tredje revitaliseringsvågen börjar; att vända språk bland vuxna.

En förutsättning i revitaliseringsprocessen har varit att språköverföring har prioriterats högt och att intensiva språkinsatser har genomförts. Det är intressant att se tidsperspektivet och förstå att revitalisering av samiska språk är långsamma tidsprocesser. Den vanligaste orsaken till att språklig revitalisering misslyckas är att den dominerande språkmiljön/majoriteten inte förstår hur viktig språköverföringen är.

1997 startades insatsen Giellabiessi (språkbo) som är en form av Giellalávgun (språkbad). Giellabiessi är en del av en större revitaliseringsinsats som innefattar hemmet, skolan och hela samhället. En stark språkmiljö skapas för språköverföring i situationer där språket sen en tid inte längre överförs eller inte överförs i tillräcklig omfattning, till exempel från föräldrar till barn. I Anár används begreppet Giellabiessi om en modell för hela förskolan och/eller skolan där språket används konsekvent i alla sammanhang (så kallad *full immersion*-metodik). Barnen bemöts på samiska i förskolan minst 25 timmar per vecka, vanligtvis 35 timmar per vecka. Barn lär sig ett språk om man regelbundet talar språket och om barnet själv förväntas använda språket. Barnet måste höra språket varje dag; de måste få tillräckligt med input och även få prata själv (output). Målspråket ska användas som ett regelrätt kommunikationsspråk. Språköverföring i hemmet ger de bästa förutsättningarna, med stöd av Giellabiessi och Giellalávgun och samiska som undervisningsspråk i skolan. Barn som deltagit i Giellabiessi kan sägas vara funktionellt tvåspråkiga, de förstår språket bra och klarar av att kommunicera på enaresamiska. Fram till idag har ungefär 100 stycken barn som deltagit i Giellabiessi på heltid börjat tala enaresamiska innan skolåldern. 1997 fanns det enbart en förälder som talade enaresamiska med sitt barn. 2019 talar en stor andel av föräldrarna enaresamiska med sina barn. Den första kullen barn som deltagit i Giellabiessi har själva blivit föräldrar och talar idag enaresamiska med sina barn. Antalet talare av enaresamiska har enligt språkforskare ökat från fyra talare 1997 till 450 talare 2018.

Metoden med att i förskoleåldern genomföra fullständiga språkbad är den mest effektiva metoden av språköverföring utanför hemmet och har helt förändrat enaresamiskans situation.

Umesamiskt språklyft

Umesamiskan har få förstaspråkstalare men antalet andraspråkstalare har ökat de sista åren. Sedan umesamiskan fick en godkänd ortografi 2016 och en umesamisk ordbok 2018 har ett språklyft ägt rum. Som exempel kan nämnas att under hösten 2019 genomfördes en umesamisk språkkurs i Gávtjávrrie och en ytterligare umesamisk kursomgång i Árviesjávrrie med god uppslutning. Flera deltagare är småbarnsföräldrar vilka är motiverade att läsa umesamiska för att kunna överföra språket till nästa generation, vilket är glädjande.

¹⁴ Giellabiessi ja anárašgiela ealáškahttin - Språkbad och enaresamiskans revitalisering.

ANTALET OCH ANDELEN TALARE INOM HELA POPULATIONEN

“Alla våra samiska språk är lika mycket värda och vi värderar inte ett språk efter hur många talare som finns eller hur utbrett språket är.”

Samiskt språkcentrum gjorde 2014-2015 en förstudie ”Kartläggning av de samiska språken”¹⁵ där det fanns förslag kring förutsättningarna för samisk språkanvändning och individers användning av de samiska språken. I förstudien framkom utmaningarna med att finna alternativa mätmetoder som inte utgår från register och etnicitet. I lägesrapporten 2018 beskriver vi att Sverige inte för någon statistik över antalet talare av minoritetsspråk eller någon statistik utifrån etnicitet. Vi redogjorde för länder som Finland och Australien där man baserar statistiska uppgifter på självidentifiering.

Utredning i Finland om språkdokumentation

I Finland finns en utredning där man utvärderat möjligheterna att anteckna flera språk i befolkningsdatasystemet. För närvarande antecknas personens modersmål och kontaktspråk i befolkningsuppgifterna. Europarådets ministerkommitté har rekommenderat Finland att göra det lättare att i befolkningsdatasystemen anmäla flera språk. Systemet skulle ge en mångsidigare bild av människors språkliga identitet, av de språk som talas och av tillhörigheten till språkliga gemenskaper.¹⁶ I utredningen presenteras två olika alternativ för hur flera språk skulle kunna dokumenteras i befolkningsdatasystemet. Det ena alternativet innebär att man antecknar flera modersmål och väljer ett av dem som kontaktspråk. Det andra alternativet innebär att man antecknar ett modersmål, men har möjlighet att anteckna ett eller flera hemspråk. De uppgifter som finns i befolkningsdatasystemet om modersmål används bland annat vid den språkliga indelningen av kommuner, vid planering av tjänster, vid val av kontaktspråk och vid beslut om andel av statsunderstöd.

Talarstatistik vid Sáminuorras förbundsmöten

Sáminuorra, det samiska ungdomsförbundet, har med stöd från samiskt språkcentrum fått utökade möjligheter att använda de samiska språken under sina förbundsmöten.¹⁷ Genom tillgång till tolkning under förbundsmötet stimuleras ungdomarna att hålla sina anföranden på de samiska språken. Samiskt språkcentrum följer språkutvecklingen med talarstatistiken på förbundsmötena som indikator.

Sáminuorra har under tre år dokumenterat på vilket språk ungdomar valt att tala och presentera respektive punkt utifrån dagordningens 17 punkter. Statistiken visar att användningen av de samiska språken ökar under förbundsmötet. Ungdomarnas intresse och medvetenhet att utveckla de samiska språken på nya domäner ökar, se diagram 1.

¹⁵ https://www.sametinget.se/88549?file_id=1

¹⁶ https://oikeusministerio.fi/sv/artikel/-/asset_publisher/selvitys-usean-kielen-merkitsemisesta-vaestotietojarjestelmaan-julkaistu?fbclid=IwAR2k3aKaDfkkxy16mYnthD6MTHWTn3wfp4VUxbPcBUMD-Tw5n7dqn61kQbg

¹⁷ <http://saminuorra.org/>

Det är värt att notera att flera av de ungdomar som idag är aktiva inom Sáminuorra har deltagit i sameskolornas språkbad och i språkcentrums språkkampanjer riktade till ungdomar som #Sámásmuinna2 / Sámástamujna2 /#Sámásthmuja2 /#Saemesthmunjien2 och #instagiella/ instagiella/ instagiälla/instagiële vilket delvis kan förklara ungdomarnas engagemang och språkliga medvetenhet.

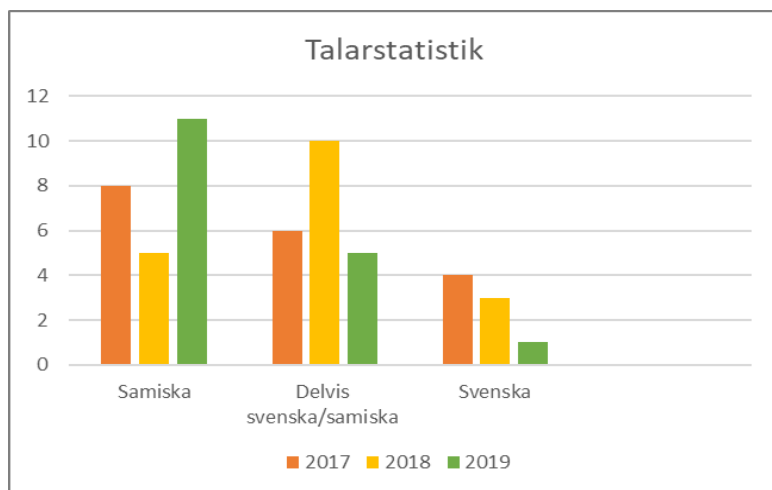

Diagram 1. Talarstatistik under Sáminuorras förbundsmöte.

Kartläggning av de samiska språken och prioriterade behov

“Sverige är ett rikt land, till stor del tack vara naturresurser från Saepmie. Sverige har råd att låta samer återta samiskan som individer och som samhälle.”

Under Sámedigges seminarium om de samiska språkens behov i november 2019 gjorde respektive språkgrupp (nord-, lule-, pite-, ume- och sydsamiska) ett viktigt arbete med att definiera prioriterade behov. Alla språkgrupper framhäver att det måste tillskjutas ekonomiska resurser för att man lokalt och centralt ska kunna genomföra språkinsatser som samisk lärarutbildning, utbildning i samiska på universitetsnivå, föräldrautbildning, digitala lärverktyg, studiecirkel, mentorprogram med kontinuitet, språkbad, “språk-kollo”, talkurser, skapande av samiska domäner, utveckla bibliotekens samiska insatser, utöka utbudet av läromedel på alla nivåer, tillgängliggöra samiskt arkivmaterial i skrift och ljud, att undervisning i samiska inryms i barnens timplan så att ämnet inte kommer efter ordinarie skoltid och att involvera samiska språket i aktiviteter som intresserar eleverna, att utöka tiden för undervisning i samiska till förslagsvis 120 minuter i veckan (idag 30 min). Att utbilda och ha tillgång till översättare och tolkar är prioriterade områden. Grupperna diskuterade också behovet av stipendier för de som vill utbilda sig, högre lön för dem som behärskar något av de samiska språken, en långsiktighet i insatserna och behovet av samisktalande personal inom vård och utbildningsväsende.

Sammanfattning av den nordsamiska arbetsgruppens kartläggning

Nordsamiska är det största samiska språket sett till antal talare. Bland nordsamer finns fortfarande miljöer och arenor där samiska är det mest naturliga språkvalet. I Gárasavvon-området placerar man sig, gällande i vilken grad språket överförs till nästa generation, i näst högsta graden, det vill säga att språket används av vissa barn i alla domäner och av alla barn i begränsad utsträckning. Här nämns renskötsearbetet som en levande, stark samisk språkarena.

Gruppen är självkritisk och säger att "vi samer är själva ett hot mot samiskan". Samerna själva måste ändra synen på när samiskan ska höras/användas. I renhagen ska samiska vara självklar liksom på samebyarnas möten. I hemmet byggs en bra grund för språkets fortlevnad. Gruppen är också kritisk till myndigheters förhållningssätt gentemot samiska, t.ex. att samiska inte hörs tillräckligt mycket i Sámedigge, och att samernas bibliotek inte arbetar mer med de samiska språken.

"Det finns en lag som skall skydda samiskan, men den är tandlös. Det finns inga påföljder för den som inte följer lagen. Lagar ska vara till hjälp för samiskans utveckling och det måste finnas påföljder för de som inte följer lagen."

Den samiska som används offentligt ska hålla god kvalitet både muntligt och skriftligt. Man behöver därför satsa mer på språkvård och kräva att media och andra yrkespersoner har god språkkunskap. Förvaltningskommunerna måste göra mycket mer för att synliggöra samiskan i kommunerna och inom vården behövs samisktalande personal. Skolan och förskolan ska förvalta de samiska språken. Samiska ska läras ut och användas som kommunikationsspråk i förskolan/skolan för att säkerställa en god språköverföring.

Samiska ska synas, skyltning på samiska i matvaruaffärer är en idé som man delar med andra samiska språkgrupper. Man vill skapa miljöer där samiska är det enda språk som hörs genom ett regelverk som anger mellan vilka tider man bara får prata samiska, ge stöd till både de som vill lära sig och till modersmålstalare, att se till att insatserna inte hänger på någon enskild eldsjäl utan på en stabil grund. Gruppen anser att ett språkcentrum på nordsamiskt område är en prioriterad åtgärd.

Sammanfattning av den lulesamiska arbetsgruppens kartläggning

"Alla koltärmar är inte lika mycket värda. Vi syns inte, vi finns inte. Det är vemodigt när man inte synliggörs, det gör ont."

Den lulesamiska språkgruppen uttrycker att det finns attityder som att det lulesamiska inte är likvärdigt accepterat i det samiska samhället. Det samiska samhället behöver synliggöra att alla språkgrupper är likvärdiga och jämställda. Det lulesamiska språket har inte så många förstaspråkstalare vilket medför utmaningar för språksamhället. Det är idag ett fåtal barn som talar lulesamiska som första språk. Den äldre generationen, far- och morföräldrar, behärskar dock språket i stor utsträckning och har en oerhört viktig funktion då de kan överföra språket till sina barnbarn. Flera av de som idag tillhör föräldragenerationen behärskar inte det lulesamiska språket fullt ut. Det finns många passiva talare bland annat i gruppen småbarnsföräldrar. För att få till stånd en ökad språkanvändning behöver man överbrygga språkspärar.

Målet är ökad lulesamisk språkanvändning på alla nivåer. En förutsättning är en vilja hos den enskilde att utveckla och återta det lulesamiska språket. Det är viktigt att fler vill lära sig lulesamiska och att förändra attityder så att man inser rikedomen i att ge det lulesamiska språket till barnen. Nya

grupper som är intresserade ska också få lära sig språket och de som redan kan prata lulesamiska ska få möjlighet att utveckla sitt språk genom att lära sig läsa och skriva.

Ansvar för den lulesamiska språkutvecklingen kan inte enbart vila på den lulesamiska språkgruppen. Här behöver ansvariga på alla nivåer vara delaktiga. Det behöver utformas en långsiktig strategi för lulesamisk språkutveckling på alla nivåer och för alla målgrupper, exempelvis samisktalande, nybörjare, barn, ungdomar, föräldrar, äldre, kvinnor och män. Barn och ungdomar är en viktig målgrupp, liksom föräldrar. Äldre talare kan fungera som en resurs för språkutveckling och mentorskap. Tillgång till förskola är avgörande för lulesamernas språksituation men brist på lulesamisktalande pedagoger är ett bekymmer. Det finns behov av återkommande mötesplatser med möjlighet att diskutera gemensamma lulesamiska frågor och tala samiska. Den lulesamiska språkgruppen efterfrågar ett lulesamiskt språkcentrum "goahte" som koordinerar lulesamiskt språkarbete, även över landsgränserna. Fler lulesamiska tolkar behövs. En förutsättning för att öka lulesamisk språkanvändning är ekonomiska förutsättningar för språkinsatser.

Sammanfattning av den pitesamiska arbetsgruppens kartläggning

Pitesamiska är klassat som kritiskt hotat och det innebär enligt UNESCO:s klassifikation att de yngsta talarna är mor- och farföräldrar och att språket inte används i vardagsituationer. De äldre talarna av språket minns ofta endast delar av språket, och använder det inte, eftersom det saknas personer att tala språket med. Det innebär att överföringen av språket till nästa generation fungerar mycket bristfälligt. Det finns 40-50 talare av pitesamiska i Sverige, de flesta boende i Árjepluoove kommun. I Norge finns inte längre några pitesamiska talare. Talarna är företrädesvis äldre som inte överfört språket till sina barn, som i dag är föräldrar med svaga språkkunskaper som i sin tur har svårt att överföra språket till sina barn. Det är få barn som läser pitesamiska i skolan i Árjepluoove.

Språket används företrädesvis i hemmet och i vissa arbetsmoment, främst i renskötseln. Det pitesamiska språket saknar en hel del terminologi för moderna företeelser eftersom språket inte använts i dessa sammanhang i någon större utsträckning.

Det finns en del inspelningar, texter och beskrivningar av pitesamiska som getts ut av språkforskare från slutet av 1800-talet och fram till 1990-talet och som bevaras på Institutet för språk och folkminnen (ISOF) och i bokform. Pitesamiskan är där skriven med fonetisk skrift eller dylikt och är relativt otillgängligt för dagens brukare. Det finns behov av att transkribera och tillgängliggöra detta material som kan utgöra läromedel i vissa situationer.

I pitesamiskt område har ett antal insatser gjorts de senaste tio åren för att lyfta och utveckla pitesamiskan och det finns ett ökande intresse för att lära sig pitesamiska. Några studiecirkel i pitesamiska har genomförts. Pitesamiska används på skyltar i Árjepluoove samhälle, ett initiativ från Árjepluoove kommun. På kartorna skrivs ortnamnen däremot än i dag på lulesamiska, något som pitesamerna vill ändra på. Projektet "Insamling av pitesamiska ord" pågick 2008-2012. Det insamlade materialet utgjorde underlag för att en pitesamisk ordbok trycktes 2016. Två pitesamiska grammatikor har publicerats: en på engelska (2014) och en på svenska (2015). Föreningen Bidumsámegejella rijka gaskan (Pitesamiska över landsgränsen) har bildats och har verkat för att få till en pitesamisk ortografi som godkändes 2019.

Pitesamerna identifierar ett antal prioriterade insatser utifrån språkets behov. Många aktiviteter sammanfaller med behoven i de andra samiska språkgrupperna. Särskilt kan nämnas en kommunal strategi för bevarandet av pitesamiska i Árjepluoove kommun. Gruppen tycker att det är viktigt att

samarbeta med språkaktörer på norsk sida, att det tydliggörs i regeringens regleringsbrev att främjandet av de samiska språken omfattar även pitesamiska, att det skapas utbildningsmöjligheter i pitesamiska, att samiskan synliggörs i Árjepluovve genom evenemang och ytterligare skyltning, till exempel skyltning på samiska i matvaruaffärerna.

Sammanfattning av den umesamiska arbetsgruppens kartläggning

“Umesamiskan har kanske mer än något annat samiskt språk varit utsatt för processer som lett till stigmatisering. Nu har vi gått från ett tillstånd där ordet umesamiska inte har kunnat nämnas till att det idag finns ett officiellt umesamiskt skriftspråk.”

Det finns endast några få förstaspråkstalare av umesamiska men antalet aktiva andraspråkstalare har ökat. Positiva indikatorer är att fler föräldrar väljer att tala samiska med sina barn idag än för tio år sedan. Föräldrar försöker ta tillbaka sitt språk och agerar för att deras barn ska få samisk undervisning i skolan. Far- och morföräldrar engageras i språköverföringen.

Umesamerna har en godkänd ortografi, en ordbok och en del umesamiska texter och ljudfiler. En grammatikbok saknas och efterfrågas.

Gruppen betonar att för att vitalisera det umesamiska språket krävs insatser som förbättrar förutsättningarna på samhälls-, grupp- samt individnivå. Det måste finnas ett lokalt engagemang från föräldrar, lärare och lokala politiker. Andra inom gruppen måste agera för att varaktiga resultat ska kunna uppnås. För att stödja föräldrarnas språkanvändning och för att arbeta mer målmedvetet behövs en språkstrategi med både akuta och långsiktiga åtgärder. Planen kan innehålla strategi för språkstöd, skapande av utbildningsmaterial, tillgång till lokala resurser, språkbad, mentorprogram, språkträffar, information på hemsidor m.m. och information om utbildningsvägar. Positiva attityder både inom den samiska gruppen och från samhället är viktigt och underlättar revitaliseringssträvandena.

Umesamerna vill bli lika behandlade i förhållande till de andra samiska språken. De efterfrågar radio- och TV-program, skyltning på samiska gällande ortnamn och informationsskyltar i samhället. Korrekt information och likabehandling från de samiska myndigheternas sida efterlyses och medel för att inrätta en umesamisk språkkonsulenttjänst. Det är viktigt att synliggöra språket och att skapa språkarenor, till exempel fritidsaktiviteter på samiska och ett umesamiskt språk- och kulturcenter.

Det är angeläget att få fram utbildningsmaterial och kontinuerligt erbjuda utbildningar på alla nivåer och med olika inriktningar. Grundläggande språkutbildning efterfrågas liksom språkkurser till föräldrar och riktade kurser om exempelvis renskötseltermen. Fler umesamiska böcker behövs. Gruppen har förslag om att producera läromedel enligt den europeiska språkportfolion där elever involveras att producera sina egna läromedel.

Sammanfattning av den sydsamiska arbetsgruppens kartläggning

Det är svårt och kanske inte så meningsfullt att ge en siffra på hur många som är sydsamisktalande. Det är väldigt få i dagens föräldrageneration som är sydsamisktalande och de familjer där bägge föräldrarna är sydsamisktalande är ännu färre. I stora delar inom det sydsamiska området finns nästan inga förstaspråkstalare alls. Sydsamerna är spridda över ett stort geografiskt område. Det pågår en förlust av känslomässiga band till språket, eftersom det finns generationer som ej har haft kontakt med språket i tidig ålder. Sydsamiska språkgruppen konstaterar dock att föräldrar som behärskar sydsamiska har en stark vilja att överföra språket till sina barn.

Förskolorna är den institution som kan ersätta/stödja/komplettera språköverföringen till barnen om detta inte kan ske i hemmet. Det behövs stödjande insatser till föräldrarna samtidigt som barnen går på samiskspråkig förskola. I dagsläget finns ingen förskola på svensk sida där barnen helt tas om hand på sydsamiska. I Norge finns en sydsamisk förskola.

Attityderna till språket har ändrats så att det är mer "tillåtet" att försöka tala och språkpoliserna är färre. Nya språkarenor som kurser i slöjd, sociala medier, språkprojekt, språkkonferenser och språkbad tillkommer i viss mån och nya fackböcker, barnböcker och ordlistor har också tillkommit. Film på samiska och med samisk tematik har en potential. Medieutbudet på sydsamiska är litet. Det behövs dagliga sändningar av sydsamiska program på radio och TV.

Det finns ett obegränsat behov av insatser. Det behövs ett fungerande utbildningssystem, lärare, läromedel, kurser på olika nivåer och för olika målgrupper, återkommande språkbad, sydsamisktalande resurspersoner, strukturer med sydsamiska som målspråk, kurser på talets grund till exempel genom den s.k. ulpan-metoden.

Panel samtal under Sámedigges seminarium om de samiska språkens behov i Julevu i november 2019.

I VILKA DOMÄNER OCH I VILKEN UTSTRÄCKNING SPRÅKET ANVÄNDS

Initiativ för ökad samisk språkanvändning

Det går att öka användningen av ett hotat språk, men för detta krävs målmedvetenhet och en hög ambitionsnivå, vilket exemplet enaresamiska visar. Samiskt språkcentrum arbetar målmedvetet med att öka kunskaperna om språklig revitalisering hos samerna själva.

Föreläsningar om språkspärr

Språkcentrum har ett utbyte med andra språkcentra för att dela erfarenheter och få inspiration. I British Columbia i Kanada finns FPCC, ett språkcentrum som arbetar med alla urfolksspråk i provinsen British Columbia. Där arbetar man med mentorprogram och fenomenet språkspärr, med förebild från Samiskt språkcentrum och Jane Juuso från Isac Saba Senter i Norge. Samiskt språkcentrum har i omgångar anordnat föreläsningar och workshops som handlar om att häva språkspärrar och språkhinder. Under 2019 har föreläsningar med språkspärrstema inlett det nordsamiska mentorprogrammet och mentorprogrammet med Jåhkågasska tjiellde.

Träning för nya tolkar

Mot bakgrund av att det finns ett stort behov av samiska tolkar och att nyrekryteringen av nya tolkar är oroande låg, har språkcentrum initierat aktiviteten "Tolkadepter vid simultantolkning". Särskilt på ume- och pitesamiska är behovet av tolkar akut. Vid två arrangemang, Sámedigges samrådsmöte angående minoritetspolitiska frågor i juni 2019 och vid Sámedigges språkseminarium i november 2019, har tolkadepter medverkat där adepten fått följa en etablerad och erfaren tolk och prova på att simultantolka under överinseende av tolken. Under det första samrådsmötet deltog två tolkadepter och under språkseminariet deltog fyra tolkadepter. Adepterna uppskattade att språkcentrum erbjöd denna lärlingsmöjlighet. De upplevde att ansvaret var stort eftersom de tolkade i en riktig situation men att de fick bra stöd av sina mentorer. De såg det som en fördel att tolka parallellt i en egen kanal för att träna utan press.

Ortnamnsträffar

Språkcentrum har även under 2019 erbjudit förvaltningskommuner och andra ett samarbete kring Mijá bájkkenamma - Våra ortnamn. Ortnamnskvällar har ägt rum i Sjeltie, Liksjoe och Jåhkåmåkhe/Dálvvadis. Ett föredrag om ortnamnskunskap har hållits i Julevu. Syftet med aktiviteterna har varit att stimulera användningen av samiska ortnamn och därmed öka användningen av de samiska språken, samt att öka medvetenheten om ortnamnen som historisk och språklig kunskapskälla. Två kvällar i vardera kommunen har genomförts, en kväll med föredrag och en kväll med workshop kring "att uppteckna ortnamn". De som deltagit på ortnamnskvällarna har visat stor entusiasm över att ortnamnen har så mycket att berätta och innehåller så mycket språklig information.

Inlägg på Språkcentrums Facebook-sida om det lulesamiska platsnamnet Stuor Muorkke/Stora Sjöfallet: "Muorkke betyder näs, ed, landrensa mellan sjöar eller älvar eller vid ofarbar del av älv, där man förr drog eller bar sin båt".

Händelser i Sápmi

Språkpodd

Under 2019 har Sameradion & SVT Sapmi skapat en språkpodd Giellapodda som är en serie i 10 delar med varierande, aktuella språkliga ämnen. Här är några exempel på några avsnitt: Skillnader i de samiska språken, släktbenämningar, hur nya ord utvecklas, hur man lyckas revitalisera sitt samiska språk, hur de samiska språken förändrats de senaste 100 åren. I slutet av detta år har språkporträtt presenterats där man fått följa olika personer och deras anknytning till de samiska språken.

Projektet Giehtogiella

Bágo čálliid siebrie, en ideell skribent- och författarförening som bildades 2014, har av allmänna arvsfonden¹⁸ fått stöd för ett projekt som ska utveckla metoder och verktyg för användning av berättande och jojk i samiska barns och ungdomars språk- och identitetsutveckling. I projektet får samiska ungdomar utforska hur samer och andra urfolk arbetat med att föra berättartraditioner vidare. Ungdomarna utbildas i att intervjua, samla in och dokumentera traditionellt samiskt berättande och jojk samt få stöd i att arbeta pedagogiskt tillsammans med barn. De unga berättarna får sedan resa runt till skolor och bibliotek i hela Sápmi för att tillsammans med samiska barn arbeta med berättelser och jojk. En handledning tas fram som bland annat kommer att användas i lärarutbildningar. Handledningen kommer tillsammans med övrigt material som tas fram att göras tillgängligt på föreningens webbplats.

Tjállegoakte är ett författarcentrum i Sápmi¹⁹, en organisation som ägs av Bágo čálliid siebrie. De arbetar för att stärka den samiska litteraturen och att fler ska få tillgång till litteratur på samiska och

¹⁸ <https://www.arvsfonden.se/projektstod-december-2019>

¹⁹ <https://www.tjallegoakte.se/aktavuohta-kontakt/om-tjallegoakte/>

litteratur skriven av samer. På sikt är tanken att arbetet ska leda till fler författare, fler böcker, fler berättelser och fler läsare. Tjállegohti har grundfinansiering från Sámediggi, Jåhkåmåhkke/Dálvvadis kommun, Statens kulturråd med mera. Tjállegohte erbjuder kontinuerligt aktiviteter och kurser för att stimulera den samiska berättarkonsten.

Gielem nastedh och Trøndelag Fylkesbibliotek

Gielem nastedh, ett samiskt språkcentrum i Snåase, Norge, ger ut böcker på sydsamiska. Det handlar om både egna utgivningar och böcker som är översatta till sydsamiska. Under 2019 översattes sju böcker till sydsamiska. Dessutom har man gett ut det egenproducerade materialet Mov2 gærja, som är en uppföljare av Mov1 gærja. Till Mov1 gærja medföljer också sånger på en ljudfil. Totalt har Gielem nastedh gett ut sex egna böcker. Gielem nastedh i samarbete med Trøndelag fylkesbibliotek har fram till idag översatt mer än 80 böcker på sydsamiska och gjort cirka 25 lösa översättningar av populära barnböcker. De lösa översättningarna kan laddas ner gratis.²⁰

Trøndelag Fylkesbibliotek korades till Årets bibliotek 2019. Priset delas ut av Norsk Biblioteks-förening, och tilldelas ett bibliotek som de senaste åren har använt nya idéer eller utmärkt sig genom ett gott och effektivt samarbete med användarna av biblioteket. Trøndelag Fylkesbibliotek samarbetar med språkanvändare, tolkar, förlag och samiska miljöer på ett unikt sätt. Deras arbete för samiska språk är av stor betydelse för de små samiska språken i Sápmi, och för kulturell mångfald i Norge. "Arbetet passar gott in i FN:s urfolksspråkår. Detta är ett arbete i världsklass", säger Norsk Biblioteks-förening.

Ungdomsprojektet Gieleviehkie

Gieleviehkie är ett projekt där fyra sydsamiska ungdomar synliggör sydsamiska språket på sociala medier genom ett instagramkonto med namnet Gieleviehkie/språkhjälp. Gieleviehkie har ca. 70 inlägg och nästan 800 följare. På instagram-kontot lägger de ut kortfilmer och bild med ljud och text på sydsamiska. Projektet ägs av Gielem nastedh och inleddes under FN:s urfolksspråkår med målet att synliggöra det sydsamiska språket. Gieleviehkie har även deltagit i olika arrangemang där de berättat om sitt arbete och genomfört språkaktiviteter. De har medverkat i en Daabloe-turnering på samiska i Åanghkerenjeeruve, vid Tjaktjen tjåanghcoe (samisk höstfestival) och på Samisk filmfestival i Plassje där de visade sina instagramfilmer och hur man kan synliggöra språket.

Sydsamisk skrivartävling – Luste Tjæledh

Stiftelsen Gaaltje, Samiskt språkcentrum och Region Jämtland Härjedalen i samarbete med bland andra Kulturrådet och Institutet för språk-och folkminnen har anordnat en skrivartävling Luste Tjæledh (roligt att skriva) i sydsamiska för ungdomar och vuxna. Projektet syftar till att stimulera skrivandet på sydsamiska, att öka utgivningen av litteratur på sydsamiska samt att främja intresset för och läsandet av litteratur på sydsamiska. Tävlingen indelades i klasser och möjligheten att lämna bidrag på svenska och norska fanns, men att de sydsamiska bidragen skulle premieras. Av de inkomna bidragen var det endast ett bidrag i respektive klass som var på svenska språket. Projektet planerar att publicera utvalda bidrag på det sydsamiska språket i en antologi.

²⁰ <https://web.trondelagfylke.no/trondelag-fylkesbibliotek/tjenester/bibliotektjenester-pa-sorsamisk/liste-over-lose-oversettelser/>

I VILKEN GRAD SPRÅKET ANVÄNDS INOM NYA DOMÄNER

Språkbärarna har ett ansvar att överföra, behålla och utveckla de samiska språken, men de samiska språken behöver användas och finnas även utanför den traditionella språkmiljö som hemmet utgör. Samhället ett stort ansvar att skapa och bibehålla samiska språksområden så att det blir naturligt för de samiska språkanvändarna att tala samiska även utanför hemmet.

Media som viktig språksområde

En domän som fungerar som statushöjande och normgivande är media. Media fyller en viktig funktion och har en stor roll för att producera och återge omvärldsbevakning, information och samhällsdebatt på de samiska språken. Produktion av samisk media, filmer och dokumentärer är relativt liten och fördelad över flera länder. Sámedigge har vid åtskilliga tillfällen påpekat problematiken kring att de samiska användarna som är få och spridda i flera länder inte har tillgång till det som produceras på de samiska språken över landsgränserna. För att samisktalande användare ska få tillgång till samiskspråkig produktion, behöver regelverken för gränsöverskridande sändningar anpassas efter de samiska språkens behov och önskemål. Då de samiska språken finns i Finland, Norge, Sverige och Ryssland och inte har något enskilt hemland är det viktigt att de nordiska länderna tar ett särskilt ansvar och tillsammans arbetar för utvecklingsmöjligheter för de respektive samiska språken. I Sámedigges mediepolitiska handlingsplan²¹ står att det behövs gemensamma samiska medielösningar på nordisk bas, till exempel när det gäller presstöd.

Under 2019 har Propositionen för public service 2020 -2025, Ett modernt public service nära publiken – Villkor 2020-2025 (prop. 2018/19:136) presenterats. Sámedigge har tagit del av propositionen och är kritisk dels till att regeringen inte tagit hänsyn till att det finns fem samiska språk i Sverige, dels inte beaktat samernas särställning som urfolk utan enbart utgått från att samerna är en av de fem nationella minoriteterna. Att urfolksperspektivet utelämnats i propositionen är ytterligare en anledning för Sámedigge att sträva efter en samisk språklag som kan inrymma flera delar utifrån samiska språkrättigheter.

I Sveriges sjunde rapport till Europarådet²² framkommer att SR under 2018 sände 1 418 timmar på de fem samiska språken tillsammans, vilket kan jämföras med ca 8 600 timmar på de nationella minoritetsspråken finska och meänkieli tillsammans. I SVT:s, SR:s och UR:s sändningstillstånd nämns inget om det språkvårdande ansvar som företagen har för de samiska språken.

Det programutbud som Sameradion & SVT Sápmi har är väldigt uppskattade. Föräldrar berättar att de har på sameradios morgonsändningar så att barnen får höra samiska vid frukostbordet och fler samiska röster än enbart föräldrarnas. Under språkseminariet i Julevu framfördes önskemål om mer sändningstid på samiska i radio. Ett samiskt språk ska inte ta plats från ett annat samiskt språk utan från svenska eller få mer sändningstid. Morgonnyheterna behöver höras på fler samiska språk. Både sändningstid och resurser måste öka för att samisk public service ska kunna spegla bredden av det samiska samhället.

²¹ Sametingets mediepolitiska handlingsprogram (2013) <https://www.sametinget.se/mediepolitik>

²² Sveriges sjunde rapport till Europarådet <https://minoritet.se/5434>

Händelser i Sápmi

Årets Låt i Sápmi 2019

Samisk musik och samiska artister är förebilder som sprider glädje. Inte minst den yngsta målgruppen kan ha en blandad sångrepertoar med klassiska barnvisor på både samiska och svenska till jojk- och rockrepertoar från sina musikaliska förebilder.

Jon Henrik Fjällgren och Elin Oskal vann Årets Låt i Sápmi 2019 med "The way you make me feel". På andra plats kom Keiinos låt "Spirit in the Sky" som representerade Norge i Eurovision song contest 2019. Trea blev "Weightless" med Natalie Carrion. Låtarna har givits ut mellan 1 december 2018 och 30 november 2019 och innehåller antingen samisk text eller jojk. Totalt kom det in 2762 röster på de 22 låtar som valts ut av Sameradion & SVT Sápmis redaktion. "The way you make me feel" var publikens favorit och fick 883 röster. "Jag blir väldigt glad så klart. Både för mig och för Elin är det en väldigt fin grej att få", säger Jon Henrik Fjällgren.

Sami Grand Prix 2019

Sami Grand Prix är en musiktävling som anordnas i Guovdageaidnu, Norge, under påskhelgen varje år. Tävlningen är uppdelad i två delar, i den första delen tävlar man i jojk och i den andra i sång. Saara Hermansson från Jillie-Naassjoe stod som vinnare i sångdelen i Sami Grand Prix. Låten hon framförde heter Mov laavlome (Min sång). Den hade hon komponerat själv och den handlar om att livet går vidare även när ett förhållande tar slut. Saara tycker om att tävla och därför har hon skickat in sydsamiska låtar till Sámi Grand Prix två år i rad. "Jag är jättestolt över mig själv och min insats. Det känns jätteroligt att få vara den som visar upp det sydsamiska på en sådan arena", säger Saara.

Jiekŋon2/Frost 2

I slutet av 2019 hade Disney-filmen Jiekŋon2/Frost 2 premiär. Det är en uppföljning av filmen Frost som och den första Disney-film som dubbats till samiska, nordsamiska. Filmen har inspirerats av samiska miljöer och bearbetningen och översättningen har skett i samarbete mellan representanter från Disney Animation, Samerådet och samarbetsorganet Samiskt parlamentariskt råd. En samisk expertgrupp med namnet "Verddet" har assisterat filmmakarna med sina kunskaper om samisk kultur, historia, och samhällsliv. I överenskommelsen mellan det samiska folket och Walt Disney Animated Studios, som baseras på Urfolksdeklarationen, finns även andra positiva effekter för det samiska samhället, inklusive möjligheter till professionellt utbyte och kompetensbyggande.²³

New Amigos onlinespel

Samiskt språkcentrum har i samarbete med förlaget New Amigos lanserat ett onlinespel i beta-version för samisk språkinläring. Spelet är till för alla läskunniga, barn som vuxna, och är utarbetat på syd-, ume-, lule- och nordsamiska. Spelet har tidigare funnits som brädspel på syd- och nordsamiska och norska. Samiskt språkcentrum har bland annat bidragit med översättningar till svenska, lule- och umesamiska samt anpassat nord- och sydsamiskan för användare i Sverige. Tyvärr har inte spelet fungerat optimalt på grund av tekniska problem.

²³ <https://www.sametinget.se/134098>

VILKA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR SPRÅKUNDERVISNING SOM FINNS

Området utbildning har stort utrymme i denna rapport eftersom det har så stor betydelse för språkrevitaliseringen att de samiska språken talas av barn och ungdomar. För att öka antalet talare är det värdefullt att samiska tillgängliggörs och fungerar inom utbildningssystemet. Lärande och undervisning är en av de kraftfullaste insatserna för revitalisering av de samiska språken då många i dagens föräldrageneration är påverkade av den tidigare assimilationspolitiken där enspråkighet skulle främjas istället för språklig mångfald. Den naturliga språköverföringen inom hemmet avbröts i många samiska familjer och därför blir förskola och skola oerhört viktiga komponenter i samisk språkrevitalisering.

”Vi samer har efterfrågat undervisning och utbildning i samiska för oss och våra barn under mycket lång tid. På alla sammankomster framförs exempel på hur föräldrar får kämpa mot skolans huvudmän och lokalt ansvariga inom skolan/förskolan för att deras barn ska få undervisning i samiska i skolan och för att det ska finnas förskolor där samiska är det dominerande språket. Åren går och många upplever att ingenting händer. Lagstiftarna har skapat en lag för att tillåta och främja undervisning i samiska och samiska på förskolan. De som ska verkställa dessa direktiv är dock i många fall passiva och hänvisar till brist på pengar och brist på pedagoger som med dåliga arbetsvillkor ska utföra arbetet. Hur ska dessa mönster brytas?”

”På alla platser i världen där språkrevitalisering av urfolksspråk har lyckats har förskolan central betydelse. Det finns ingen förskola på svensk sida där barnen tas om hand övervägande på sydsamiska.”

”För att en bra språkmiljö ska skapas behövs pedagoger och lärare som är modersmålstalare (minst tre stycken per barngrupp) samt att alla aktiviteter sker på samiska. För att åstadkomma en samisk utbildningsväg i grundskolan måste samiska få vara målspråk och utgå från en läroplan anpassad för samiska barn.”

Samisk förskoleverksamhet

I Lägesrapporten för 2018 intervjuades förskolechefer och föräldrar i tio utvalda samiska förvaltningskommuner för att få en bild av huruvida kommunerna erbjuder samisk förskoleverksamhet samt i vilken omfattning barnen i verksamheten får höra/tala/lära sig samiska. I år följer vi upp detta och har återvänt till samma tio kommuner; Staare, Suorssá, Straejmie, Máláge, Kråavvan Luspie, Vualtjere, Árviesjávrrie, Árjepluovve, Ubmeje och Herjedaelie, med anledning av att skollagen skärptes från januari 2019 och fastställer att en samisk förvaltningskommun ”ska erbjuda barn/.../plats i förskola där hela eller väsentlig del av utbildningen bedrivs/.../ på samiska”.

Vad säger förskolecheferna?

I förra årets rundringning till förskolecheferna framgick att åtta av tio kommuner i någon grad hade samisk förskoleverksamhet. Samma fråga i år ger resultatet att nio av tio kommuner har någon form av samisk förskoleverksamhet. I Staare har man en samisk resurs för barnen två timmar i veckan. Sättet att organisera den samiska förskoleverksamheten varierar. Flera kommuner har ambulerande språkstödare som träffar barnen vissa timmar per vecka (Árjepluovve, Máláge, Árviesjávrrie,

Straejmie, Suorssá, Staare) medan andra har samisktalande anställd personal (Herjedaelie, Ubmeje, Kråavvan Luspie, Vuoltjere).

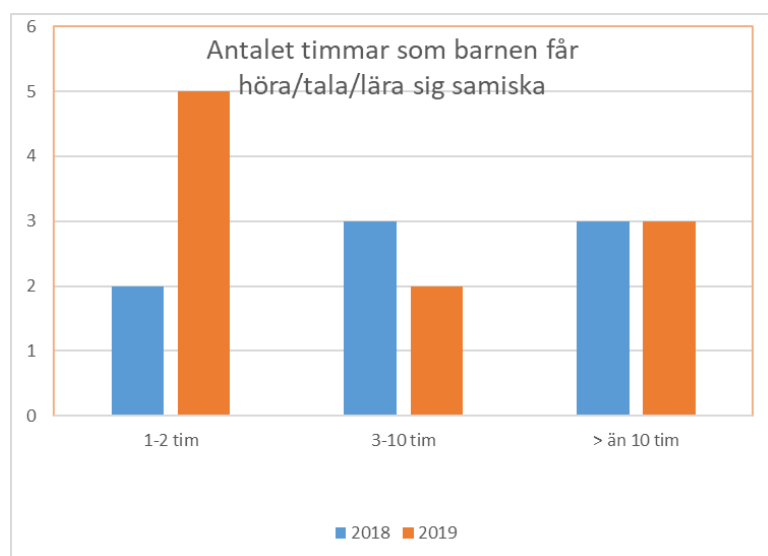

Diagram 2. Antal timmar per vecka som barnen får höra/tala/lära sig samiska enligt de åtta kommuner som ansåg sig ha samisk förskoleverksamhet 2018 respektive 2019.

2018 blev barnen bemötta på samiska två timmar per vecka i två kommuner, fyra timmar per vecka i två kommuner, tio timmar per vecka i en kommun och mer än tio timmar per vecka i tre kommuner. Motsvarande siffror i år är att barnen blev bemötta på samiska 1-2 timmar per vecka i fem kommuner (Árviesjávrrie, Suorssá, Staare, Máláge, Straejmie), 3-10 timmar i två kommuner (Vuoltjere och Herjedaelie) och mer än tio timmar i tre kommuner (Árjepluovve, Ubmeje, Kråavvan Luspie). Det är alltså en ytterst liten höjning under 2019 jämfört med 2018. I fråga om kompetensutveckling i samiska har fem kommuner (Árjepluovve, Suorssá, Staare, Straejmie, Ubmeje) inte erbjudit sin personal utbildning, medan fem kommuner på lite olika sätt har gett personalen en chans att förkovra sig i samiska. Tre kommuner satsar på längre utbildningar för personal som arbetar inom den samiska förskoleverksamheten (Máláge, Kråavvan Luspie, Herjedaelie och Vuoltjere). I Kråavvan Luspie påbörjade Samiskt språkcentrum under 2018 utbildningsdagar för förskolepersonal och under 2019 avslutades den tredje etappen av utbildningsdagarna. All förskolepersonal inom förvaltningskommunen har haft möjlighet att delta i en föreläsning kring de samiska språken samt en workshop med temat "Hur går vi vidare på vår förskola med det samiska språket?"

Liksom i fjol är en slutsats att kommunerna i liten utsträckning satsar på att ge befintlig personal kompetensutveckling i samiska trots att man är överens om att det är den största problematiken för att kunna bedriva en samisk förskoleverksamhet.

På frågan hur kommunen ser på sina föresatser och framtiden för att uppfylla lagens krav om "hela eller väsentlig del" av verksamheten på samiska så svarar förskolecheferna att ambitioner finns men att bristen på personal är ett allvarligt hinder. Flera kommuner annonserar efter samisktalande förskolepersonal.

Vad säger föräldrarna?

Hur uppfattar då föräldrarna att deras barn tas om hand i kommunens förskoleverksamhet? 2018 berättade David Kroik att hans barn deltog i samisk förskoleverksamhet i Ubmeje och att barnen får höra/tala/lära sig samiska, i deras fall sydsamiska, cirka halva tiden. David var relativt nöjd med situationen men saknade struktur och formalisering av språkarbetet från ledningens sida. 2019 deltar Davids barn fortfarande i Ubmeje kommuns samiska förskoleverksamhet. Barnet har i stort sett en heltidsvistelse på förskolan. David bedömer att barnet får höra/tala/lära sig samiska cirka 30 % av tiden på förskolan. Det finns samisktalande personal på förskolan, varav en är sydsamisktalande. I början av hösten 2019 var situationen inte bra då det saknades personal och struktur men sen dess har läget förändrats till det bättre. Ny ledning och ny personal finns på plats. Ledningen har en annan förståelse, personalen har tillgång till planeringstid och pedagogiskt stöd. David är nu nöjd med situationen, hans barn blir bemött på samiska i relativt hög grad. Han kan konstatera utifrån tidigare erfarenheter att organisationen är skör och mycket är avhängigt av ledningens ambition och inställning.

I Bïenjedaelie i Herjedaelien tjielte/Härjedalens kommun startade en samisk förskola på försök i september 2018 och permanentades i januari 2019. Det är tolv samiska barn i förskolan som följer skolans läsårsår. På förskolan arbetar två pedagoger varav en är samisktalande. Barnen får höra/tala/lära sig samiska tio timmar i veckan fördelade på två veckodagar, tisdag och torsdag mellan 9-14. Förskolan har en låavthgåetie/ tältkåta ute, och inomhus finns post-it lappar på väggar med samiska ord och uttryck.

De två föräldrar vi pratat med anser inte att den samiska förskoleverksamheten fungerar då det är för lite tid som barnen bemöts på samiska och språket är för lite synliggjort. Föräldragruppen har skrivit till kommunen att de har önskemål om tre heldagar per vecka med samiska, samt en språkresurs därutöver som kan vara där och prata med barnen. Föräldrarnas brev till kommunen skickades i november 2019. Föräldrarna uttrycker att den samiska förskoleverksamheten är oerhört viktig, speciellt med tanke på att många av föräldrarna inte själva är språkligt starka. De tycker att tio timmar i veckan är för lite och inte i enlighet med lagen. Den samiska förskolan är inte öppen på morgonen, utan lämning och hämtning av barnen görs inom den ordinarie förskoleverksamheten. Föräldrar har besökt den samiska förskolan i Plassje, Norge, för att se hur de har gjort för att främja samiskan. Där är det också svårigheter att hitta samiskspråkig personal men den samiska miljön synliggörs med planscher, texter, leksaker mm som stimulerar till samisk språkanvändning.

Även Älvdaelie är en samisk förvaltningskommun förpliktigad att erbjuda samiska i förskolan, "hela eller väsentlig del" av verksamheten, till samiska barn vars föräldrar önskar det. Älvdaelien tjielte har återkommande problem med att hitta personal med sydsamisk språkkompetens. Istället använder man sig av en lösning där man synliggör sydsamiska via bilder och att man med inläring av enstaka ord kan tillfredsställa delar av det språkliga behov som föräldrarna önskar.²⁴

²⁴ <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=161&artikel=7146371>

Samiska i grundskolan

Det finns flera olika alternativ för hur man kan läsa samiska i grundskolan, nämligen:

- 1) samiska som förstaspråk enligt kursplan för sameskolan
- 2) samiska som andraspråk enligt kursplan för sameskolan
- 3) samiska enligt kursplanen för modersmål
- 4) samiska som språkval enligt kursplanen för moderna språk
- 5) samiska som elevens val enligt kursplanen för moderna språk

Eleverna på sameskolorna (åk 1-6) läser samiska som första språk alternativt som andra språk (enligt 1 eller 2). De elever i kommunala skolor och motsvarande som valt samiska läser samiska enligt kursplanen för modersmål (enligt 3, åk 1-9) och/eller samiska enligt kursplanen för moderna språk (enligt 4 eller 5 i åk 6-9).

Sameskolstyrelsen har uppdraget att utöka och utveckla den samiska integrerade undervisningen och under 2019 var det tio kommuner som hade tecknat avtal med Sameskolstyrelsen och erbjuder eleverna "integrerad samisk undervisning". Det innebär, förutom språk, även samisk profil i andra ämnen som t.ex. slöjd, hem- och konsumentkunskap med fokus på samisk mat. Några kommuner har även SO och NO ur ett samiskt perspektiv. De grundläggande styrdokumenterna i Norge och Finland har det gemensamt att undervisningsspråket kan vara samiska. Skolförordningen i Sverige ger inte samma förutsättningar (Skolförordningen 2011:185, kap. 9, §12, §13).

Skolverkets statistik

Det är inte helt enkelt att redovisa hur många elever i grundskolan som deltar i samisk språk- undervisning. Det beror bland annat på att sameskolornas undervisning inte varit kompatibel med Skolverkets redovisningssystem. I år har Skolverket redovisat sameskolorna för sig. Språkcentrum har under ett antal år försökt att belysa korrekt statistik över antalet elever som har rätt till och ansöker om och deltar i undervisning i samiska i grundskolan. Ett urval av den tillgängliga statistiken finns i tabellerna 1-3.

Vi ser i tabell 1 att trenden att fler och fler elever ansöker om modersmålsundervisning i samiska inte håller i sig (anges som "berättigade" i Skolverkets statistik). Andelen elever som läser samiska som modersmål är för innevarande läsår 59 % av de som ansökt om modersmålsundervisning. Det finns anledning att tro att andelen elever som läser samiska som modersmål är ännu lägre i de kommuner som inte erbjuder samisk integrerad undervisning. Under de tre senaste läsåren har 226, 270 respektive 240 elever deltagit i integrerad samisk undervisning. Det är oklart hur många av dessa som deltar i undervisning i samiska som modersmål eller som språkval. Det förekommer modersmålsundervisning på alla fem samiska språk.

Tabell 2 visar tillgänglig statistik över det totala antalet elever som deltar i samiskundervisning i någon form. Trots att antalet elever i sameskolan ökar, minskar det totala antalet elever som läser samiska jämfört med ifjol. Totalt visar statistiken att 744 elever i grundskolan åk. 1-9 läser samiska under läsåret 2019/20.

Modersmål samiska, åk. 1-9	2017/18		2018/19		2019/20	
	Antal	Andel	Antal	Andel	Antal	Andel
Antal elever som ansökt om samiska som modersmål, åk 1-9 (exklusive elever i sameskolan)	684		760		746	
Elever som deltar i modersmål samiska	445	72 %	484	70 %	443	59 %

Tabell 1. Undervisning i modersmål samiska i grundskolan samt i sameskolan de senaste åren.

Källor: Sameskolstyrelsens årsredovisningar samt Skolverket.se.

Totalt antal elever som deltar i undervisning i samiska, åk 1-9	2017/18	2018/19	2019/20
Samiska som eget ämne, åk 1-6 (elever i sameskola)	158	161	173
Modersmål samiska, åk 1-9 (inte sameskolan)	445	484	443
Samiska som moderna språk (språkval), åk 6-9	84	128	128
Totalt antal elever som läser samiska åk 1-9	687	773	744

Tabell 2. Antal elever som deltar i undervisning i samiska i någon form i åk. 1-9 de senaste tre läsåren.

Källor: Sameskolstyrelsens årsredovisningar samt Skolverket.se.

Moderna språk inom ramen för språkval åk 6-9	2017/18		2018/19		2019/20	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
Totalt (flickor resp. pojkar)	30	54	68	60	70	58
Totalt	84		128		128	

Tabell 3. Antal elever som får undervisning i samiska som moderna språk inom ramen för språkval, årskurs 6-9 fördelat på flickor respektive pojkar. Sammantaget över de tre senaste läsåren finns ingen tydlig övervikt av flickor eller pojkar. Källa: Skolverket.se.

Fjärrundervisning i samiska

Fjärrundervisning är en interaktiv undervisning som bedrivs genom informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda i rum men inte i tid. Fjärrundervisningen skapar nya språkarenor för de elever som inte annars har möjlighet att träffa andra jämnåriga utifrån de samiska språken genom att läraren tar fler elever per lektion, men det är en utmaning och inte alltid genomförbart schematekniskt att förlägga lektioner i samiska med flera skolor tillsammans.

I ämnet modersmål finns inget krav på lärarlegitimation men Sameskolstyrelsen strävar efter att ha legitimerade lärare i samiska. Sameskolstyrelsen tillhandahåller fjärrundervisning i nord-, lule- och sydsamiska och har under vårterminen 2019 haft nio stycken fjärrlärare och under höstterminen 2019 tio stycken fjärrlärare. Fjärrundervisningen omfattar idag 147 elever med 68 huvudmän fördelade på 88 nordsamiska elever, 24 lulesamiska och 35 sydsamiska elever.

Lärocentret Åarjelsaemien vierhtiesåafoe, Aarborte i Norge, ger fjärrundervisning till en kommun, och tre gymnasieelever på svensk sida.

I Liksjoe har skolchefen haft mod att skapa ett helt samiskt arbetslag med värdefull samisk språk- och kulturkompetens.²⁵ Liksjoe kommun har förutom samisk undervisning för 34 elever, fjärrundervisning på nord-, ume- och sydsamiska till 48 elever från förskoleklass till gymnasiet över hela landet. Fjärrundervisning sker i 14 kommuner (Syöldate, Vyöddale, Vännäs, Suorssá, Árviesjávrrre, Kraapohke, Máláge, Ale, Hudiksvall, Lusspie, Hudiksvall, Kungsbacka, Sjädtavaellie, Suorssá, Ubmeje, Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma).

I Liksjoe kommun finns ett arbetslag som idag består av sju lärare i samiska med varierande sysselsättningsgrad och en lärare i integrerad slöjd som jobbar utifrån olika orter.

“Det finns ett växande intresse att återta sitt modersmål och den här språksatsningen kommer vi behålla så länge det finns efterfrågan. Det finns möjlighet att utveckla även inom andra områden.” (Samuel Lundström, skolchef Liksjoe kommun)

En av lärarna är Sara-Helén Persson som jobbar från Gávtjávrrre. ”Jag jobbade visstid under året 2012 och då erbjöd Lyckseles skolchef Samuel Lundström mig att bli tillsvidareanställd. Jag ville inte flytta och då bestämde vi att jag kunde jobba från Gávtjávrrre och besöka eleverna fysiskt en gång i månaden”, säger Sara-Helén Persson. ”Jag är jätteglad att Liksjoe satsar på samisk undervisning”, säger Johan Sandberg McGuinne som är lärare i sydsamiska. ”Men det hade också varit bra om fler kommuner hade gjort som Liksjoe så hade kanske elever som idag står utan samisk undervisning kunnat läsa samiska. Idag behöver man inte ha lärarlegitimation som modersmållärare, vilket öppnar upp yrket för fler personer. Det finns jättemånga kommuner som har äldre och andra språkbärare som skulle kunna lära ut samiska.” Anne Wuolab är lärare i nordsamiska och hon menar att Liksjoe kommun tänkt helt rätt med utbildningssatsningen: ”Jag känner att den här kommunen faktiskt har förstått något. Vi har ett samiskt arbetslag, vi planerar utbildningen tillsammans och erbjuder språkbad. Lycksele satsar på utbildning i samiska”, säger Anne Wuolab.

Skolverkets förslag till ändringar i kursplaner, kunskapskrav och ämnesplaner

Skolverket har lämnat förslag till ändringar av kursplanerna och kunskapskraven i grundskolan och sameskolan, kursplanerna och kunskapskraven i specialskolan med undantag av de kursplaner som är anpassade för elever med utvecklingsstörning samt ämnesplanerna i engelska, matematik och moderna språk på gymnasial nivå. Sámedigge har lämnat yttrande över förslag till de ändringar som direkt eller indirekt rör urfolket samerna och de samiska språken i sameskolan, grundskolan, och specialskolan. I remissyttrandet har Sámedigge föreslagit att texten omformuleras så att det framgår att samiskan inte är ett språk utan flera och att det samiska språket ändras till de samiska språken. I kursplanens olika delar föreslår man att även pitesamiska och umesamiska benämns i tillägg till nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska.

Sámedigge har även lämnat synpunkter på begreppet slöjd och föreslagit att den samiska facktermen duodji/duodje/duodje/duöjjie/duedtie (samisk slöjd och konsthantverk) ska användas eftersom den är ett bredare och mer adekvat begrepp jämfört med slöjd. I remissyttrandet uttalas

²⁵ <https://www.folkbladet.nu/2020-01-15/de-utbildar-en-tredjedel-av-alla-samiska-elever-pa-distans>

vidare att man i kursplanen vill införa begreppet árbediehtu/árbbemáhtto/árrbemáhtto/árbbiemáhttu/aerpiemaahoe (samisk traditionell kunskap). De samiska språken är centrala verktyg genom vilka den traditionella kunskapen bevaras, vidareförmedlas och kommuniceras. Samisk traditionell kunskap och språken har uppstått och utvecklats genom de aktiviteter våra förfäder genomförde och inom vissa områden blivit så specifika att de representerar traditionella fackspråk.²⁶

Samiska på gymnasiet

I dagens gymnasiesystem går det att läsa samiska enligt följande kursplaner på gymnasiet: Modersmål 1 och 2, Modersmål - Aktiv Tvåspråkighet eller som Moderna språk steg 1 till 7.

Skolverkets nationella statistik visar enligt Sveriges sjunde rapport till Europarådet²⁷ att det år 2018 endast var 22 elever av 81 536 elever som slutfört gymnasieskolan med ett eller flera betyg i samiska. I ett reportage på Sameradion sägs att av 2019 års studenter är det bara drygt tio stycken som har erhållit gymnasiebetyg i samiska, varav de flesta är elever som läser det samiska gymnasieprogrammet i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis. Ju äldre eleverna blir, desto färre har modersmålsundervisning i samiska enligt granskningen från Sameradion & SVT Sápmi.²⁸

Även om gymnasieskolan är uppbyggd på yrkesförberedande eller högskoleförberedande program, så finns det behov av att huvudmännen uppmärksammar situationen att få elever erhåller betyg i samiska från gymnasiet. De måste finnas möjlighet att läsa samiska som programfördjupning, individuellt val, oavsett vilket förberedande program man studerar.

En följd av att få gymnasieungdomar har betyg i samiska är att det finns en minimal rekryteringsbas till lärarutbildning och högre studier i samiska. Flera av eleverna som idag studerar samiska på universitetsnivå har först läst "introduktionskurser", det vill säga nybörjarkurser, för att erhålla gymnasiekompetens.

Sámij Áhpadusguovdásj/Samernas utbildningscentrum

Sámij Áhpadusguovdásj är en oerhört central utbildningsinstitution för de samiska språken. De tillhandahåller ett stort kursutbud med olika kurser i samiska på olika nivåer med olika tidsintervall.

Under 2019 hade skolan utbildningar i språk och i duodji samt kulturella arrangemang av flera slag. Skolan hade totalt 160 deltagare vid de olika utbildningarna och lika många vid kulturella arrangemang. Intensivkurser i lule- och umesamiska genomfördes med 24 elever i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis samt 15 elever i Gávtjávrrie. Skolan har inte kunnat ge intensivkurs i sydsamiska och nordsamiska under 2019 på grund av brist på lärare inom de samiska språken. Ingen intensivkurs i pitesamiska, som fick godkänd ortografi under 2019, har kunnat genomföras på grund av lärarbrist.

Intensivkurserna ges både för dem som är nybörjare i språket och för dem som har goda kunskaper. För nybörjare är kurserna upplagda med fokus på det talade språket, medan det för de samisktalande är mer fokus på text och skrift.

²⁶ https://www.sametinget.se/handlingsprogram_sprak

²⁷ <https://www.regeringen.se/49ee48/contentassets/c81a7afe0f944c9c940f363b9009c51c/sveriges-sjunde-rapport-till-europaradet-under-den-europeiska-stadgan-om-landsdels--eller-minoritetsprak.pdf>

²⁸ <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7240911>

Sámij Áhpadusguovdásj tillhandahåller, förutom utbildningar och kurser, en del läromedel digitalt. Govlelgem och Gulahallan är digitala läromedel i sydsamiska respektive nordsamiska. Baserad på läroboken Giellaj Hilá av Karin Tuolja och Susanna Angéus Kuoljok finns en digital onlinekurs i lulesamiska. Man kan lyssna och arbeta med övningar anpassade till läromedlet Giellaj Hilá. "Tjågkoe tjutju cugu" är en saga om två barn som letar sin bortsprungna hundvalp som man kan lyssna på digitalt och få övningar till. Materialet finns tillgängligt på nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska. Det digitala materialet är ett utmärkt komplement till språkkurserna och finns på skolans hemsida.²⁹

Samiska på universitet

I lägesrapporterna synliggör vi årligen att det finns ett stort intresse av att studera samiska på universitetsnivå. Men det erbjuds inte kurser i alla samiska språk och de kurser som genomförs bedrivs på halvfart och på distans.

Genom regleringsbrev har Umeå universitet (UmU) ett särskilt uppdrag att erbjuda utbildning i samiska. För att utföra uppdraget är tjänster fördelade inom ramen för Samiska språk enligt professor Mikael Vinka följande: En adjunkt i sydsamiska 50 %, en adjunkt i lulesamiska 50 %, en lektor i nordsamiska 50 %. Sammanlagt finns det 1,5 tjänster för att genomföra utbildning i samiska språk. Ingen av tjänsterna omfattar ume- eller pitesamiska. Professuren i samiska omfattar inte samiska språk, utan enbart Samiska studier, det vill säga samiska kulturstudier. Idag finns det ingen professur i Sverige som har det specifika uppdraget att bedriva, leda och initiera forskning om samiska språk. Vid Umeå universitet administreras Samiska språk under forskningsämnet Språkvetenskap och lyder därmed under en annan professur på institutionen för språkstudier.

Umeå universitet konstaterar själva³⁰ att det råder stor brist på personer med hög akademisk examen (helst doktorexamen) och hög språklig kompetens i de samiska språken. De stora satsningar som görs på (lärar)utbildning i samiska i Norge har dessutom lett till att konkurrensen om kompetensen har hårdnat. För universiteten leder den begränsade personaluppsättningen och svårigheter att hitta vikarier till problem för utbildningen, både på grundnivå och på avancerad nivå, eftersom utbildningar kan behöva ställas in. Det har hänt flera år i rad i Umeå.

Bristen på lärare och pedagoger innebär svårigheter att kunna studera samiska språk. Detta bekräftas av ett flertal utredningar, granskningar och rapporter. Under 2019 inledde Umeå universitet rekrytering av två lärare: en universitetslektor i samiska studier och en universitetsadjunkt i språkdidaktik med inriktning mot samiska, särskilt nordsamiska. Samiskan har juridiskt sett en starkare ställning idag än för några decennier sedan. Men för att universiteten ska kunna utgöra en drivande kraft i den språkliga revitaliseringen av alla samiska språk behövs en betydligt större kapacitet för studier och forskning.

Universiteten är viktiga även för forskning. Det är betydelsefullt att forskningsprojekt om samiska språk pågår. Ett exempel är Uppsala Universitet som bedriver projektet Uppladoc - Uppsala language documentation group. Olle Kejonen, koordinator för projektet och doktorand i finsk-ugriska språk,

²⁹ <http://www.samernas.se/laromedel/>

³⁰ Årsredovisning 2019 Umeå universitet. <https://www.umu.se/globalassets/centralwebb/om-umea-universitet/fakta-och-historik/arsredovisning-2019-umea-universitet.pdf>

jobbar med att dokumentera hotade samiska dialekter. Han ingår i gruppen med forskare vid Uppsala universitet som vill dokumentera språk som riskerar att dö ut.

“Varje språk är unikt och varje språk är värt att dokumentera och bevara. När ett språk dör ut så mister vi en stor kunskapskälla.” (Olle Kejonen, Källa: minoritet.se)

Diagram 3a och 3b visar antalet registrerade studenter i samiska på grundnivå. Totalt registrerades 80 studenter (68 nord- och 12 sydsamiska). Uppgifter från Uppsala universitet visar att knappt 50 % av de registrerade studenterna genomför hela kurserna. De flesta studenter studerar på ”introduktionsnivå” (”A-kurs” i Uppsala och ”Behörighetsgivande kurs” i Umeje), det vill säga kurser utan förkunskapskrav i samiska. Enligt statistik från universiteten är 72 % av studenterna kvinnor jämfört med 68 % ifjol. Diagrammen visar att det finns ett stort intresse för studier men också att tillgången på kurser varierar. Det är nu åtta år sedan en kurs i umesamiska har genomförts. Det är inte förut-sägbart för blivande studenter om och när kurser erbjuds i respektive samiskt språk. Hötsterminen 2019 hölls kurser i nordsamiska endast i Uppsala. Vid Umeje universitet har utbudet varit mindre än vanligt och endast kursen Sydsamiska A hölls. Det har inte gått att studera nordsamiska vid Umeje universitet sedan läsåret 2016/17. Kurser i ume- och pitesamiska ges inte i dagsläget. Sammantaget visar det på svagheter i systemet som drabbar potentiella studenter och går stick i stäv med det stora behovet av fler utbildade lärare.

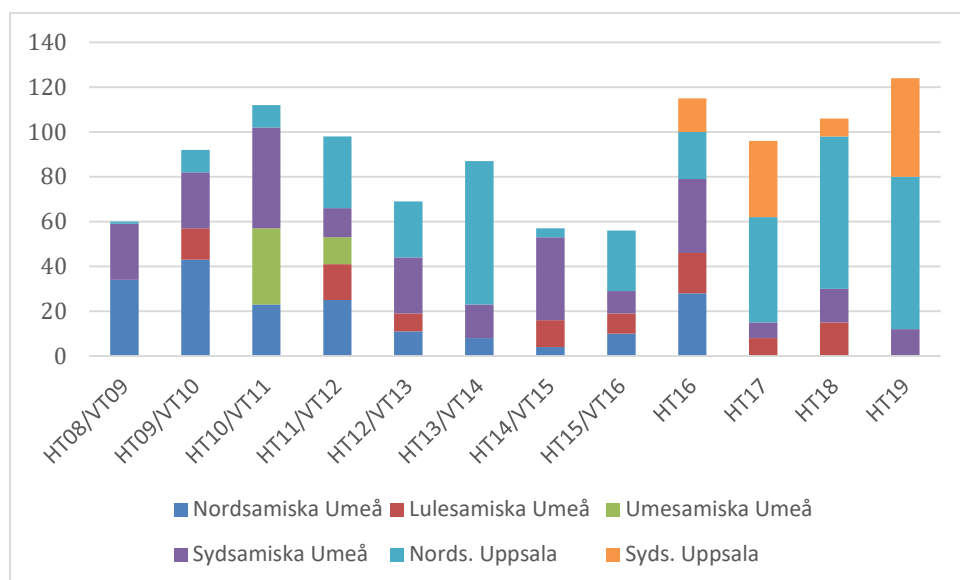

Diagram 3a. Antalet registrerade universitetsstudenter i samiska 2008-2019 från nybörjarnivå till och med B-nivå vid Umeje och Uppsala universitet. Alla kurser är halvfart på distans. Registrerade studenter på höstterminen blir i praktiken bruttoantalet för hela läsåret. Kurserna i umesamiska hölls som sommarkurser. Universitetens nivåbenämningar är inte helt jämförbara - kurser utan krav på förkunskaper benämns i Uppsala A-kurser men i Umeje nybörjarkurser, därför ingår enstaka studenter på C-nivå i Uppsala 2016 - 2019. Alla kurser ges inte varje år, Umeje universitet alternerar till exempel med nybörjarkurs + B-kurs vartannat år och A-kurs + C-kurs vartannat år. HT 2019 hölls kurser i nordsamiska endast i Uppsala och kursen sydsamiska A vid Umeje universitet.

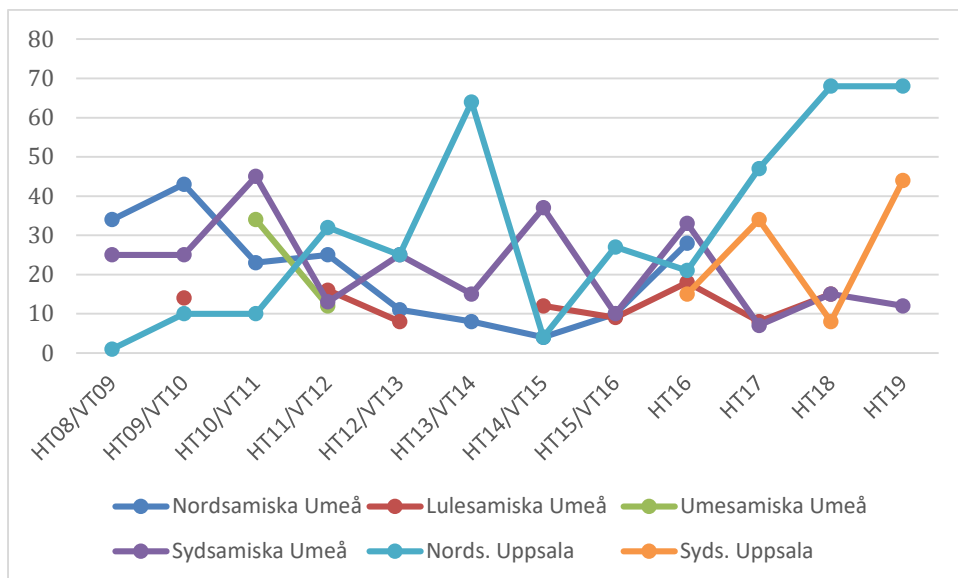

Diagram 3b. Diagrammet visar det totala antalet registrerade studenter i respektive samiskt språk vid Umeå och Uppsala universitet. Ingen kurs har hållits i umesamiska sedan de två sommarkurserna hölls 2011 och 2012 (HT10, HT11). Kurser i lulesamiska har inte hållits varje år. Diagrammet gäller 2008-2019 från nybörjarnivå till och med B-nivå. HT08 = läsåret 2008/2009 osv.

Utblick: Forskning och granskningar

Kan skolor bevara urfolksspråk - Can Schools Save Indigenous Languages?

I boken *Can Schools Save Indigenous Languages?* sammanfattar lingvisten, forskaren och professor emeritus Bernard Spolsky att det är möjligt att stoppa en språkbytesprocess och stå emot att ett litet språk byts ut mot ett majoritetsspråk. Men det behövs ett stort engagemang och det behövs insatser från majoritetssamhället (lagar, policys, utbildningssystem etc.). Om minoritetsspråket undervisas som ett av de viktigare skolämnena kan det bidra till att bevara åtminstone passiv kunskap i språket. Men för en reell revitalisering måste minoritetsspråket vara undervisningsspråk.³¹

I samma volym skriver professor emerita i flerspråkighet Leena Huss att det är problematiskt att den undervisning på samiska som trots allt bedrivs, inte verkar vara tillräckligt tillgänglig för de elever som har samiska som sitt andraspråk, och det finns i princip inget immersion-program som riktar sig till elever som har begränsade kunskaper i samiska. Den undervisning som erbjuds till andraspråkstalare och nybörjare är exempel på svaga utbildningsmodeller där man enbart fördjupar sig under några timmar. Konsekvenserna av detta för de samiska språken i ett längre perspektiv, menar Huss, är tydliga: Nuvarande undervisning bidrar till positiva attityder till samisk kultur, men bidrar inte till långsiktig revitalisering av språket. Elever utan förstaspråkskompetens i samiska, den redan största och växande gruppen elever, lämnas därhän utan reell chans att uppnå "funktionell tvåspråkighet".³²

³¹ Spolsky, B. 2008. Riding the Tiger. Kapitel 8, sidor 152-160 i *Can Schools Save Indigenous Languages? Policy and Practice on Four Continents*. Redaktör Nancy H. Hornberger. Palgrave MacMillan. Hampshire & New York.

³² Huss, L. 2008 Revitalization through Indigenous Education: a Forlorn Hope? Kapitel 6, sidor 125-135 i *Can Schools Save Indigenous Languages? Policy and Practice on Four Continents*. Redaktör Nancy H. Hornberger. Palgrave MacMillan. Hampshire & New York.

Huss skriver i detta fall om förhållanden i Norge, men situationen för elever på svenska sidan är generellt ännu sämre.

Maorier i Nya Zeeland och ursprungsbefolkningen på Hawaii har i mångas ögon lyckats väldigt bra med revitaliseringen av sina språk. Men även där är det en pågående kamp för att inte majoritetsspråket (engelska) ska ta över. Den kanske viktigaste faktorn här, liksom i alla andra goda exempel som Samiskt språkcentrum känner till, är att man jobbat grundligt och systematiskt med full immersion-program i förskola och skola, samt att man har involverat familjerna i dessa program. De har också goda universitetsutbildningar där de utbildar lärare i språken. På Nya Zeeland och på Hawaii har språken nationell status som nationella minoritetsspråk och minoriteterna är förhållandevis stora, vilket många gånger är en fördel.³³

Samiskt förskoleprojekt SaMOS (Sámi mánát odda searvelanjain)

SaMOS, Sámi mánát odda searvelanjain³⁴, är ett projekt inom Sámedigge i Norge där man fokuserar på den samiska pedagogiken inom förskolan. Projektet dokumenterar den forskning som finns inom samisk pedagogik, undersöker hur samisk pedagogik kan tillämpas i praktiken, hur man kan förankra den samiska metodiken och få acceptans för den samiska modellen inom det befintliga utbildningssystemet. Det övergripande målet med projektet är att "samisk filosofi ska utgöra underlag för innehållet i samiska förskolor där samiska värden som naturfilosofi, språk, kultur, ledarskap och traditionell kunskap är bärande element i det pedagogiska arbetet". I Norge har samiska förskolor funnits under en längre tid. Många förskolor både i Norge och Sverige är starkt beroende av enskilda pedagogers engagemang att lyfta fram traditionella kunskaper i kombination med de samiska språken.

Skolinspektionens granskning

Skolinspektionen utförde under 2019 en tillsyn och en kvalitetsgranskning av huruvida ett antal huvudmän ger information till elever och vårdnadshavare om rätten till modersmålsundervisning i årskurs 7-9.³⁵ I granskningen av totalt 25 huvudmän ingick fem samiska förvaltningskommuner (Váhtjer/Jiellvárre, Julevu, Liksjoe, Máláge, Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma).

Granskningen har fokuserat på frågeställningarna om huvudmannen erbjuder modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk till de elever som har rätt till det och anordnar huvudmannen modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk till de elever som har rätt till det. Man har också frågat sig i vilken omfattning modersmålsundervisning ges i nationella minoritetsspråk och i vilken omfattning huvudmannen använder fjärrundervisning för att tillhandahålla modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk.

³³ Hinton, L., Huss, L. & Roche, G. 2018. *Conclusion. What Works in Language Revitalization*. Sidor 495-502 i *The Routledge Handbook of Language Revitalization*, redaktörer Leanne Hinton, Leena Huss & Gerald Roche. Routledge. New York & London.

³⁴ Samefolket nr 4 2019 s. 8-9.

³⁵ Rapporten: Rätten till modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk i årskurserna 7-9, en tematisk tillsyn.

https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/fordjupat-tema-reg-tillsyn/nationella-minoritetssprak-2020/ratten-till-modersmalsundervisning-i-nationella-minorietetssprak-ak.7-9_slutversion.pdf

Tillsynen visar att huvudmännen brister i att informera om rätten till modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk och därmed i att ge ett reellt erbjudande. I flera fall ges ofullständig eller felaktig information. Kommuner i de samiska förvaltningsområdena ger bättre information än övriga kommuner. De flesta huvudmän brister när det gäller information om nationella minoritetsspråk, när fjärrundervisning anordnats har handledare saknats, först efter uttryckliga önskemål anordnar huvudmännen modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk. Skolinspektionen konstaterar också att det är vanligt att modersmålsundervisningen förläggs utanför den ordinarie skoldagen och att det medför att elever avstår från att delta i undervisningen. Skolinspektionen skriver att det förekommer att elever i samråd med sina vårdnadshavare väljer bort att läsa ett nationellt minoritetsspråk specifikt inom ramen för språkvalet på grund av att de vill ha meritpoäng, vilket erhålls om eleven istället läser ett modernt språk.

Riksrevisjonen i Norge

Som jämförelse har språkcentrum tagit del av motsvarande granskning av samisk undervisning i Norge. Av den granskningen framgår att även Riksrevisjonen i Norge har uppmärksammat brister i informationen om samisk undervisning till elever och föräldrar.³⁶ De har undersökt om samiska elever erbjuds bra och likvärdig utbildning i och på samiska, och på vilket sätt statliga medel kan säkra detta. I Riksrevisjonens granskning framkommer att möjligheten till samisk undervisning inte är tillräckligt känd utanför de samiska kärnområdena samt att det finns brister gällande samiska läromedel, lärare i samiska samt organisation och genomförande av fjärrundervisning. Riksrevisjonen uppmanar Kunskapsdepartementet att se till att tillgängligheten till information om rätten till samisk undervisning för samiska elever och föräldrar blir bättre, att fjärrundervisningen förbättras, följa upp att vidtagna åtgärder leder till fler lärarstudenter samt att tillsammans med Sámedigge utvärdera vilka insatser som kan bidra till utveckling av nödvändiga läromedel.

Utredning om Nationella minoritetsspråk i skolan

Behovet av fungerande undervisning i samiska är mycket stort. Sámedigge ser positivt på att regeringen tillsatt utredningen SOU 2017:91 Nationella minoritetsspråk i skolan - förbättrade förutsättningar till skolundervisning och revitalisering, och förväntar sig att den ska leda till nya insatser och en strukturerad utbildningspolitik för elever som läser samiska.³⁷ Sverige har fått kritik från Europarådet för bristerna när det gäller undervisning i nationella minoritetsspråk. Kritiken handlar bland annat om bristen på lärare och läromedel och att antalet undervisningstimmar som erbjuds i modersmål är för få. Huvudförslaget i utredningen SOU 2017:91 var att minoritetsspråk blir ett eget ämne som skrivs in i timplanen med omkring tre timmar i veckan. "Det skulle vara ett stort steg i rätt riktning", säger Lars-Miguel Utsi, ordförande i Sámedigges språknämnd. Utbildningsminister Anna Ekström (s) säger "att regeringen ännu inte har några förslag i den riktningen".³⁸ Lars-Miguel Utsi beklagar att regeringen dröjer med förslag för att stärka undervisningen i nationella minoritetsspråk.³⁹

³⁶ Riksrevisjonens undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk. Dokument 3:5 (2019–2020). <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Dokumentserien/2019-2020/dok3-201920/dok3-201920-005/>

³⁷ <https://www.sametinget.se/134687>

³⁸ <https://sverigesradio.se/artikel/7400933>

³⁹ <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7402067>

I Sveriges sjunde rapport till Europarådet angående Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk hänvisas i flera fall till utredningen SOU 2017:91 när det gäller Sveriges agerande för att stärka minoritetsspråken i skolan.

Korttidsstudiebidrag

Sedan 1 juli 2006 kan Sámedigge lämna bidrag enligt förordningen (2007:1347) om statsbidrag vid vissa studier i samiska. Inför arbetet med förordningen framförde Sámedigge och dåvarande Samernas utbildningscentrum att det tydligt bör framgå i den nya statsbidragsförordningen att bidraget för studier i alfabetisering i samiska är till för samer som aldrig fått möjlighet att lära sig läsa och skriva på sitt modersmål. Under tre inledande år finansierades korttidsstudiebidraget genom Centrala studiestödsnämndens CSN:s anslag. 2009 upphörde utgiftsområdet under CSN och motsvarande belopp överfördes till Sámedigges ramanslag. Från 2016 återfinns inga skrivningar om korttidsstudier i Sámedigges regleringsbrev och det råder diskussion om Sámedigges rätt att utbetala bidrag för korttidsstudier genom Sámedigges förvaltningsanslag 3:1.

Antal ansökningar och utbetalningens storlek av korttidsstudiebidrag har varierat kraftigt under perioden 2011-2019 vilket framgår av nedanstående tabell:

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Antal beviljade ansökningar	173	157	59	49	41	66	119	105	68
Totalt utbetalt i tkr	544,3	445,1	201,9	130,7	263,0	99,3	648,7	576	502,8

Tabell 4. *Beviljade ansökningar och utbetalda medel av korttidsstudiebidrag under åren 2011-2019*

Sámedigge har via det språkpolitiska handlingsprogrammet lyft upp problematiken med att det inte finns en ansvarig utbildningsanordnare. Det skapar svårigheter för personer som önskar gå en kurs för att de oftast måste ordna hela kursen själv, allt från att vara kursanordnare, hitta medstudenter och lärare. För övrigt anser Sámedigge att bidrag till korttidsstudier i samiska är ett bra instrument för att uppmuntra dem som inte fått möjlighet att lära sig läsa och skriva samiska, att utveckla sitt språk. I dagsläget har inte Sámedigge andra möjligheter än korttidsstudiebidraget för att främja samiska språk på individnivå.

Stipendier

Lule- och sydsamiska lärarstipendier i Norge

Fylkesmannen i Nordland, Nordland fylkeskommune och Divtasvuodna kommun samarbetar om stipendier till lärarstudenter vid den lulesamiska lärarutbildningen vid Nord universitet i Bådåddjo. Nord universitet i Levanger samarbetar med Fylkesmannen i Nordland, Trøndelag fylkeskommune och de sydsamiska förvaltningskommunerna, om stipendier till de som utbildar sig till lärare. Sámedigge bidrar också till stipendierna som sammanlagt kan uppgå till 200 000 NOK.

Första intagningen av studenter var 2018 och vid den sydsamiska lärarutbildningen var det en student som antogs och fyra lulesamiska studenter. Nästa intagning var hösten 2019 då tre studenter antogs på sydsamisk lärarutbildning och en på den lulesamiska. Även denna gång fanns stipendium på 200 000 som utbetalats under studietiden. Det planeras ingen ny antagning av lärarkandidater inför hösten 2020, utan tidigast 2021 utlyses lärarutbildningen igen.

Jáhkâmáhkke/Dálvvadis kommunvna

Samiskt språkcentrum har sedan lägesrapporten 2016 beskrivit Jáhkâmáhkke/Dálvvadis kommuns satsningar att tillgodose lärarbristen inom kommunen med kommunala stipendier. Kompetensförsörjningen ses dock fortsättningsvis som ett stort problem inom skola och förskola på grund av framtida pensionsavgångar.

Under 2019 studerade fem personer till lärare (grundskollärare, fritidspedagog, förskollärare) och erhöll kommunalt stipendium med 3 000 kronor/månad, varav en påbörjade sin utbildning under 2019. Av de som avslutat sin utbildning 2019 finns tre stycken anställda inom den kommunala verksamheten och en av dessa har samiska språkkunskaper. Under våren 2020 avslutar ytterligare tre av stipendiaterna sina utbildningar och har erbjudits anställning i kommunen. Efter tre års tjänst inom kommunen finns det möjlighet att erhålla ytterligare 30 000 kr. Två av kommunens anställda har tilldelats belöningen och under 2020 tillkommer ytterligare en medarbetare. ”Satsningen på stipendier för lärarstuderande har varit positiv. Det är i dagsläget fler sökande till stipendierna än vi kan dela ut. Jag tror att det ger studenterna en trygghet och en naturlig koppling till verksamheterna att veta att man erbjuds anställning efter avslutad utbildning”, säger tf. skolchef Helen Isaksson Spik.

Bájlil kommun stipendium - minoritetsspråk

Bájlil kommun erbjuder anställda inom förskola eller äldreomsorg möjlighet att söka stipendium efter 30 fullgjorda studiepoäng i finska eller meänkieli.⁴⁰ Totalt kan åtta anställda inom Bájlil kommun få ett stipendium på 30 000 kronor om språkstudierna genomförts på fritiden.

Sameskolstyrelsens satsning för att öka antalet legitimerade förskollärare

Sameskolstyrelsen påbörjade 2015 en utbildningssatsning för samisktalande personal och för att öka antalet legitimerade förskollärare. I samarbete med Sámi Allaskuvla i Guovdageaidnu, Norge, genomfördes en arbetsplatsförlagd utbildning på 4,5 år och i juni 2019 examinerades fem bachelorstudenter som under sin studietid haft möjlighet att fördjupa sig i språköverföring och metodik utifrån samiska barns förutsättningar. Satsningen har resulterat i att samiska förskolor har förstärkts med ett antal legitimerade samisktalande pedagoger som är redo att möta de samiska barnen och dess utmaningar.

Skolverkets satsning på samiska lärare

Skolverket organiserar i samarbete med Sámi allaskuvla/Samisk högskola i Guovdageaidnu, Norge en uppdragsutbildning för personer som är anställda av en huvudman i Sverige och undervisar vid Sameskolan eller inom ämnet samiska. Utbildningen vänder sig både till den som är legitimerad lärare men saknar behörighet i samiska, och till den som saknar lärarutbildning men har kunskaper i samiska. Utbildningen påbörjades 2018 och består av fyra fristående kurser, där varje kurs ger 7,5

⁴⁰ <https://sverigesradio.se/artikel/7405770>

högskolepoäng , och alla fyra kurser ger sammanlagt 30 högskolepoäng. Kurserna har didaktisk inriktning, det vill säga en inriktning mot ämnesteorin, ämnesdidaktik och generella lärarkompetenser för lärare som undervisar i samiska. Utbildningen sker genom träffar inför varje delmoment och genom en internetbaserad kursplattform.

Kurs 1: Lärare i en mångfaldig skola och ett mångfaldigt samhälle

Kursen består av en introduktion om samerna som urfolk och hur det mångfaldiga samhället påverkar lärarens och skolans roll. Detta görs med fokus på de samiska språken och det nationella styrdokumentet. Praktiska och teoretiska kunskaper om flerspråkighet och undervisning, samt språkets betydelse för förståelsen av omvärlden. Genom att prova på olika undervisningsmetoder, inklusive digitala resurser och verktyg i undervisningen får deltagaren kunskaper om hur elevers behov kan bemötas. Likaså diskuteras planering, genomförande och utvärdering av undervisning samt frågor om bedömning för lärande. Deltagarna får kunskaper om hur de kan skapa ett inkluderande förhållningssätt i sin undervisning som är baserat på en positiv syn på språklig och kulturell mångfald som möter alla elevers olika behov.

Kurs 2: Samisk språkdidaktik med fokus på grundläggande läs och skrivfärdigheter

Deltagarna får kunskap och färdigheter om samisk läs-, skriv och språkdidaktiska och metodiska förhållningssätt, samt hur lärare kan arbeta för att stödja elevers samiska läs-, skriv- och språkutveckling. Kursen behandlar samiska läs-, skriv- och språkundervisning med samiskan både som första- och andraspråk, samt kopplat till språkrevitalisering.

Kurs 3: Samisk språkdidaktik med fokus på språkanvändande och berättande texter

Kursen behandlar grundläggande metoder för att utveckla elevernas muntliga interaktion och deras tilltro till att använda sin språkliga och kommunikativa förmåga både i och utanför undervisningssituationen. I kursen ingår utveckling av kunskaper om texter i olika genrer och från olika medier, samisk litteratur och läromedelsanalys.

Kurs 4: Samisk språkdidaktik med fokus på muntlig tradition och grundläggande färdigheter

Kursen fokuserar på samisk muntlig tradition och undervisningssituationer som är kommunikativa till sin natur. Detta kopplas ihop med språkundervisningens funktion att integrera färdighetsträning i meningsfulla aktiviteter. Deltagarna ges möjligheter att utforska samisk muntlig traditions koppling till kulturuttryck och uppmuntras till att i undervisningen använda estetiska och kreativa läroprocesser.

Händelser i Sápmi

Giellabeassi/ Giellabiessie/ Giällabiessie/ Gielebiesie

Samiskt språkcentrum har tillsammans med Sameskolstyrelsen (Sams) planerat och genomfört fem språkbadsläger för åk 5 och 6 under våren och hösten 2019. Språkbadet har omfattat fyra samiska språk och målgruppen har varit elever från sameskolorna och den integrerade samiska undervisningen inom Sams verksamhetsområde. Totalt deltog 102 elever varav 60 flickor och 42 pojkar. Fokus för språkbadslägen är att utveckla elevernas kommunikativa förmåga, öka elevernas ordförråd och stärka identiteten genom teman och aktiviteter som är knutna till samisk traditionell kunskap och kultur.

Eleverna har talat samiska med vuxna och kommunikationen mellan eleverna har i varierande grad varit både på svenska och samiska. Språkbadslägen koordineras av sameskolorna, Samiskt språkcentrum samt av Liksjo kommun gällande ume-/sydsamiska språkbadslägret. Språkbadsgруппerna

dokumenterar elevernas språkutveckling med olika metoder, såsom språkliga ljudupptagningar och dagboksanteckningar.

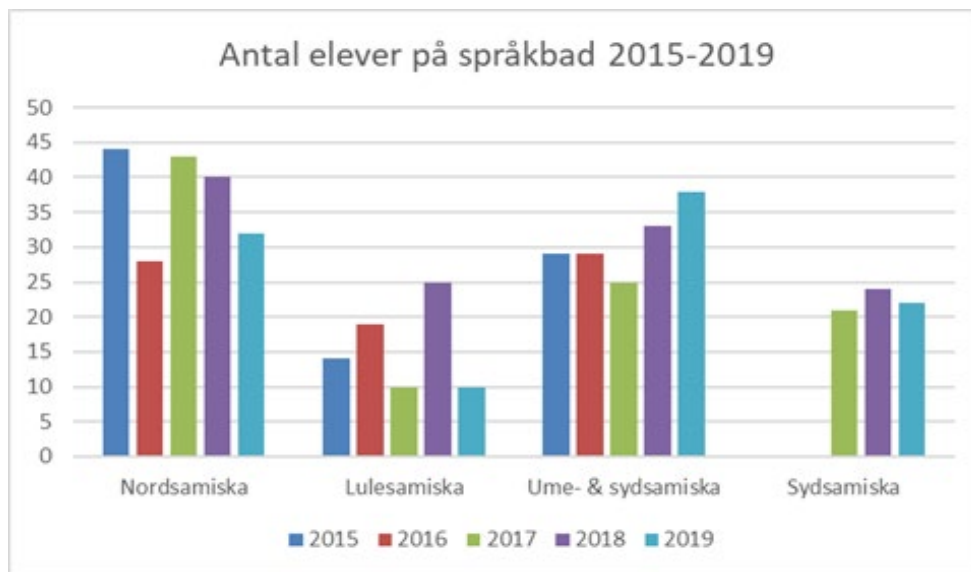

Diagram 4. Antal elever som deltagit i språkbad 2015-2019.

SPRÅKETS STATUS OCH I VILKEN GRAD SPRÅKET HAR LAGLIGT SKYDD I SAMHÄLLET

Det har stor betydelse att samtliga samiska språk i Sverige nu har godkända ortografier. Alla människor har rätt att känna stolthet över sin egen kultur och sitt språk. Samhället har ett ansvar att skapa goda förutsättningar så att samerna kan fortsätta att använda, vårda och utveckla sina språk.

Pitesamisk ortografi

Pitesamiskan är ett mycket litet urfolksspråk. En grupp pitesamer har under ett antal år strävat efter och jobbat för att pitesamiskan ska få ett godkänt skriftspråk, både för att få en bekräftelse och lyfta språkets status och för att underlätta i undervisningssituationer samt stimulera till produktion av läromedel. Under urfolksspråkåret fick äntligen pitesamerna en godkänd ortografi. Att även det femte samiska språket på svensk sida fått en godkänd ortografi betyder mycket för talarna och för självbetraktelsen. Energi frigörs till att tala, skriva, agera för tillkomst av exempelvis kurser och läromedel och i olika sammanhang lyfta samiskan. Inom ramen för Giellagáldus verksamhet arbetade en pitesamisk arbetsgrupp under 2018-2019 med ett dokument för fastställande av en pitesamisk ortografi som i sin tur byggde på förslag för utarbetad ortografi från Árjepluoove sameförening. Ortografin godkändes i augusti 2019 av sametingen i Norge och Sverige och i samband med det ordnade Sámedigge en språkfest i Árjepluoove. Ett 70-tal deltagare kom och firade denna historiska dag med underskrift av dokumentet och inslag av tal och jojk.

I och med att ortografin godkänts har pitesamiska språkarbetare fått nya uppdrag och efterfrågan på pitesamiska språktjänster har ökat. Dessutom fick talarna för första gången delta som egen språkgrupp under det av Sámedigge arrangerade språkseminariet i Julevu 2019. Pitesamerna har sen tidigare en utarbetad grammatik och en ordbok. Nu har man också gjort en behovsinventering och en önskelista över hur man vill gå vidare i revitaliseringsarbetet.

Regeringsuppdrag

Sámedigge har i november 2019 av regeringen mottagit uppdraget att utarbeta ett förslag till långsiktigt och samlat handlingsprogram för de samiska språken. Syftet med arbetet är att utifrån uppdragsdirektiven utforma ett handlingsprogram för att bevara de samiska språken i Sverige.

Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagáldo/Samien Gielegaalitje

Det samnordiska kunskaps- och resurscentrum, Sámi Giellagáldu, utgår i sitt arbete från varje språkgrupps speciella behov och utmaningar. Sámi Giellagáldu är de samiska språkens språkvårdande och normerande organ. De bedriver ett gemensamt terminologiarbete för att begränsa påverkan från respektive majoritetsspråk och motverka att de samiska språken utvecklas åt olika håll i Sverige, Norge och Finland. Sámi Giellagáldu har tidigare bedrivits som ett Interreg-projekt. Därefter har Sámedigge i väntan på permanent finansiering fortsatt att bedriva det samnordiska språkarbetet genom att befintliga språkkonsulenter också gått in i arbetet med normering och terminologier. Språksektionerna har två ledamöter från varje land som har till uppgift att godkänna terminologi och anta språkkonsulenternas utarbetade förslag på normering. Sektionsmötena har hållits i Sverige, Norge och Finland.

Sámi Giellagáldu har ett nära samarbete med Divvun-gruppen vid Universitetet i Romsa, Norge, som importerar termer från termlistor till Termwiki och exporterar termer vidare till andra verktyg som är baserade på Giellagáldus normeringsbeslut. I Termwiki står orden på alla samiska skriftspråk och även på finska, norska och svenska, i vissa fall även på engelska och latin. De nya orden som normeras blir direkt tillgängliga för allmänheten på Giellagáldus hemsida samt i orddatabankerna Termwiki och www.satni.org.

Sámi Giellagáldu har en Facebook-sida där det är enkelt att komma i kontakt med språkkonsulenterna.

Giellagáldu Nordsamiska består av tre språkkonsulenter, en från varje sameting i Sverige, Norge och Finland. Språksektionen har hållit tre möten där 90 ord godkänkts. Under 2019 har strax över 12 000 nordsamiska ord registrerats i Termwiki.

Giellagáldo Lulesamiska består av två språkkonsulenter, en från Norge och en från Sverige. Den lulesamiska språksektionen har haft två möten och godkänt 105 ord. Under 2018 påbörjades ett arbete med en handbok om skrivregler, *Julevsáme tjállemnjuolgadusá*. Arbetet med lulesamiska skrivregler fortsätter och målsättningen är att ge ut en handbok med skrivregler under 2020.

Den sydsamiska språksektionen *Gielegaaltije* har haft två sektionsmöten där olika ordlistor med varierande innehåll genomgått och godkänkts. Arbetet inom sydsamiska språksektionen har genomförts med en sydsamisk språkkonsulent från Sámedigge i Norge.

Språk	Antal möten	Antal normeringar
Nordsamiska	3	90
Lulesamiska	2	105
Sydsamiska	2	209
Totalt	7	614

Tabell 5. Antal möten och granskade och godkända ord inom *Giellagáldu* 2019

En arbetsgrupp utsedd av Nordiskt ämbetsmannaråd (NÄS) och sametingen i Sverige, Norge, Finland har under 2019 arbetat med frågan om framtida organisering av Sámi Giellagáldu. Samiskt parlamentariskt råd (SPR) har fattat beslut om att skapa ett gemensamt organ med Sámedigge i Norge som värdland och språkarbetare i tre länder. Under 2020 fortsätter arbetet med struktur,

översyn av lagar och samtal om hur ett gränslöst språkarbete kan ledas av ett gemensamt organ med Norge som värdland och med språkarbetare i tre länder. Ett varaktigt samnordiskt arbete med språkvård och språknormeringar som stärker och utvecklar de samiska språken är nödvändigt för en sammanhållen utveckling i respektive samiska språk.

Utredning om Samiskt språkcentrums utvecklingsmöjligheter

Samiskt språkcentrum inrättades 2010 på sydsamiskt område i *Staare* och *Dearna*. Språkcentrum har sedan dess varit en viktig resurs i arbetet med att revitalisera de samiska språken. Under 2018 gav regeringen Sámedigge i uppdrag att utreda hur verksamheten kan utvecklas. Sámedigge föreslår i sin utredning två nya språkcentra inom nord- och lule/pitesamiskt område. Sámedigge bedömer att fler personer behöver nås och att det är viktigt att hela Sápmi på svensk sida, rent geografiskt har tillgång till språkcentrums verksamhet. En utökning av antalet språkcentra i Sámedigges regi gör att man dels kan bygga vidare på de erfarenheter och arbetssätt som utvärderats, och dels förstärka Sámedigges uppgift att leda det samiska språkarbetet i Sverige. Sámedigges förslag styrks av den Utvärdering av Samiskt språkcentrums arbete i ett revitaliseringsperspektiv som gjordes i samband med utredningen *Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik (SOU 2017:60)*. Även i samråd som genomförts med samiska organisationer efterfrågas fler språkcentra och fler åtgärder för ett intensivare revitaliseringsarbete.

Sámedigges skuggrapport

Sámedigge har under detta år inlämnat en skuggrapport till Europarådets expertkommitté som granskar hur väl Sverige uppfyller sina åtaganden enligt den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk och fokuserar på insatser för de samiska språken. Sámedigge rekommenderar att sätta speciellt fokus och betoning på Sveriges implementering av det samiska folkets rättigheter som urfolk. Sámedigge menar att det finns ett särskilt behov av att skydda och främja de samiska språken som ett uttryck för den relation till marken och de traditionella näringarna, som är så viktig för samisk kultur och en individs kulturella identitet. Sámedigges arbete med att utforma förslag till samisk språklag och begäran om ett särskilt språkanslag skall ses mot denna bakgrund. Sámedigge anser att en positiv särbehandling är nödvändig för att kompensera för lång tids diskriminering på flera plan.

Sámedigge understryker att en revitalisering och ett skyddande av de samiska språken, i enlighet med Europarådets konventioner, kräver ett flertal reella och långsiktiga satsningar för att tillgodose bristen på pedagoger och samisktalande personal. För att samer ska kunna utnyttja sin rätt till sitt språk krävs omfattande satsningar på alla nivåer inom utbildningssystemet, reformering av utbildningsupplägget och finansiella medel till förändringar. Evidensbaserad forskning om så kallade "starka utbildningsmodeller" finns och behöver implementeras.

Positivt är förändringar i skolförordningen som kan leda till ett ökat antal elever som får och kan läsa samiska (SOU 217:91), att skolverket erbjuder kompetensutveckling för att få fler behöriga lärare i samiska. Sámedigge framför att det allmänna skyddet i lagstiftningen liksom det förstärkta skyddet i det samiska förvaltningsområdet, som rätten till förskoleverksamhet och äldreomsorg där hela eller väsentlig del förmedlas på samiska, har fått dåligt genomslag. Avsaknaden av sanktionsmöjligheter kan vara en förklaring till detta. Man framför vidare att en brist är att det inte finns en institution som ansvarar för samisk hälsoforskning och att det inte finns kulturellt anpassade vårdtjänster. Detta

är aktuella och angelägna frågor inte minst utifrån konstaterad rasism och näthat mot samerna vilket försvårar ett positivt förändringsarbete för bättre villkor för samer i Sverige.

Samerna strävar efter utökat självbestämmande och inflytande och Sámedigge har begärt av regeringen ett utökat mandat i samiska frågor. Sámedigge har fått viss utökning av ansvarsområden, bland annat rätt att yttra sig till Lantmäteriet gällande samiska ortnamn.⁴¹ Dock är det samiska självbestämmandet fortsatt mycket begränsat. Samråd mellan samer och myndigheter har ofta karaktären av informationsöverföring utan reell möjlighet för samerna att påverka besluten.

Sámedigges ortnamnsarbete

Ortnamn är en källa till kunskap om samiska språk och samisk historia. Ortnamnen bekräftar det samiska folkets närvaro i landskapet sedan urminnes tider, är viktiga för identiteten och vårt behov av att känna tillhörighet och trygghet. Ortnamnen bekräftar att de samiska språken är viktiga i samhället. Då de används sänder de en viktig signal om språkets status, och inte minst är det betydelsefullt för de uppväxande generationerna. Vägskyltar och andra skyltar på samiska utgör för små barn ”den första samiska läseboken”. Att de samiska ortnamnen används och är synliga är en viktig del i den språkliga revitaliseringen.

Sámedigge har sedan oktober 2018 i uppgift att yttra sig i ärenden om fastställande av samiska ortnamn och granska förslag till samiska namn på allmänna kartor, samt yttra sig i frågor om personnamn med samisk anknytning. Besvarande av remisser om ortnamn kräver fördjupad kompetens utifrån det aktuella område där remissen omnämns. I dagsläget besvaras ortnamnsremisserna av Giellagáldus språkkonsulenter eftersom befintliga språkkonsulenter gått in i det samnordiska språkvårds-, och terminologiarbete. Sámedigge har under 2019 besvarat sex ortnamnsremisser som inkommit från Lantmäteriet. Inga remisser rörande personnamn med samisk anknytning har inkommit.

Händelser i Sápmi

Samiska ortnamn i ortnamnsregistret

Ortnamnsregistret vid ISOF (Institutet för språk- och folkminnen) omfattar många ortnamn i hela Sápmi och totalt några miljoner ortnamn i Sverige. Namnen är tillgängliga digitalt på:

<http://www4.sprakochfolkminnen.se/NAU-ortnamn/socken1.htm>

På institutet finns en lista med ortnamnsartiklar av Olavi Korhonen, professor emeritus i Samiska språkstudier vid Umeå universitet, som har arbetat och samlat in både samiskt, finskt och meänkieliskt språkmaterial.⁴²

⁴¹ https://www.regeringen.se/4ac2cd/contentassets/1223a145243f4c0aa25c0f3dc55b6965/sou-2017_91_webb.pdf

⁴² <http://www.isof.se/sprak/namn/ortnamn/ortnamn-pa-minoritetsprak/ortnamnsartiklar-av-olavi-korhonen.html>

GRUPPENS EGNA ATTITYDER TILL SPRÅKET

Inom de samiska språkgrupperna finns flera målgrupper som vill förkovra sig i samiska alltifrån nybörjare till samisktalande. Olika målgrupper har olika behov på olika nivåer för att utveckla och återta sitt samiska språk. Att erbjuda undervisning till vuxna för att uppmuntra dem och ge dem möjlighet att fördjupa sig i de samiska språken är angeläget och är även en möjlig väg att gå för att uppfylla de lagkrav som ställs på förvaltningskommuner om att ha tillgång till samisktalande personal. Här fyller studiecirkel och annan kursverksamhet viktiga funktioner för den lokala samiska språkmiljön och utgör många gånger en rekryteringsbas mot högre studier. Runt om i Sápmi pågår studiecirkel och kortkursverksamhet och här är några exempel.

Studiecirkel i samiska

Under våren 2019 genomförde Härjedalens samiska förvaltningskommun en studiecirkel i sydsamiska i samarbete med Samiskt Språkcentrum. Kursen omfattade 40 lärarledda timmar på nybörjarnivå och undervisningen var av muntlig karaktär. Kursens deltagare var för de som behärskar lite samiska och kommunanställda.

Under 2019 anordnades en studiecirkel i pitesamiska av ett studieförbund i Árjepluovve med sju deltagare som träffades tio gånger. En fortsättning är planerad till 2020.

I Árviesjávrrie pågick under 2019 en studiecirkel i umesamiska. Den arrangerades av vuxenskolan i samarbete med sameföreningen i Árviesjávrrie. 27 stycken genomförde kursen. Eleverna var indelade i tre nivåer beroende på språkkompetens. De träffades tio gånger, tre timmar per gång. Kursen var aktivitetsbaserad, man tränade bl.a. på ord i praktiska situationer.

I Dearna har studiecirkel i sydsamiska bedrivits av Vadtejen Saemiej Sijte och ABF i många år och flera av deltagarna har också gått vidare mot sydsamiska universitetsstudier.

Bidrag för att uppmuntra språkprojekt

Till Institutet för språk och folkminnets uppgift hör att främja och vårda de nationella minoritets-språken. Det görs bland annat genom att fördela statsbidrag (3.5 miljoner) som uppmuntrar projekt och insatser som leder till att fler får tillgång till sitt språk. 2019 inkom till institutet 81 godkända ansökningar, 46 stycken beviljades och däribland nio samiska ansökningar. 2018 beviljades 34 ansökningar varav sju stycken samiska språkprojekt.

Många samiska föreningar och organisationer söker och beviljas medel till samiska språkprojekt från flera andra håll.

Sáminuorras språksatsning

Samiskt språkcentrum har beskrivit Sáminuorras talarstatistik under avsnitt 2 och 3. Under detta avsnitt belyser vi hur Sáminuorra arbetar med att stärka förbundsmötet som samiskspråkig arena och stimulera till ökad användning av de samiska språken.

Sáminuorra hade till förbundsmötet 2019 engagerat samiska ungdomar på fyra samiska språk för simultantolkning. Två av tolkarna tolkade för andra året i rad. Tillgången på tolkning möjliggör att alla deltagare kan förstå vad som sägs, oberoende av nivå på språkfärdigheter och för möjlighet att

utveckla mötestermer. En enkät angående användandet av simultantolkning besvarades av 30 ungdomar och visade att 87 % hade lyssnat på tolkningen under 2019 i jämförelse med 83 % under förbundsmötet 2018.

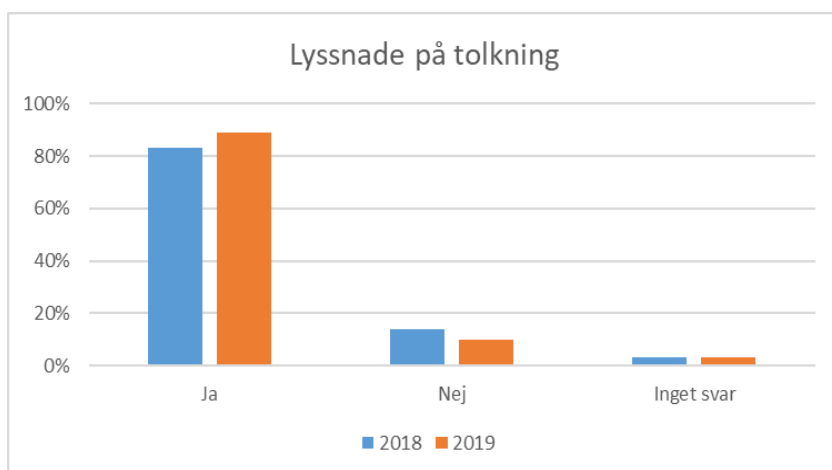

Diagram 5. Antal deltagare som lyssnade på tolktjänsten under Sáminuorras förbundsmöte

Språkcentrum har tidigare utarbetat en årsmötesparlör på nordsamiska vilken används i samband med Sáminuorras förbundsmöte. Den nordsamiska årsmötesparlören är ett språkverktyg som främjar de samiska språken och är till stor hjälp för mötesledare och mötesdeltagare. Inom språkcentrum pågår ett arbete med att även färdigställa en lulesamisk och en sydsamisk version av årsmötesparlören.

Sáminuorra kommer att fortsätta sin språksatsning då de har sökt och erhållit projektmedel från Institutet för språk och folkminnen för ett mentorprogram för ungdomar.

Händelser i Sápmi

Gieleviermie 2019 – Sydsamiskt språknätverk

Språknätverket är ett samarbete mellan Samiskt språkcentrum och Gieleaerne i Raarhvihe kommune, Sijti Jarngi i Aarborte kommune, Gielem Nastedh i Snåase kommune och Aajege i Plassje kommune, samtliga sydsamiska språkcentra i Norge. Gieleviermie har anordnats ungefär vartannat år sedan 2011. Språkseminariet Gieleviermie Raarhvihe anordnades i juni 2019. Under seminariet gavs föreläsningar om språkforskning och dokumentation, dialektala variationer och språkidentitet, heliga samiska fjäll och andlighet i samisk kulturtradition. I november 2019 anordnades Gieleviermie Plassje med föreläsningar bland annat om vitalisering av pitesamiska, om språkrevitalisering i Ánar, Finland, om starka språkmodeller och metoder i språkundervisning i Norge, om projekt som stärker språk och traditionella kunskaper och om digitala läromedel. Språkcentrumen informerade om sin verksamhet och om språkverktyg. Samarbete över landsgränserna är betydelsefullt med bland annat gemensamma språkseminarier för att ta del av varandras revitaliseringsarbete.

VILKET SPRÅKMATERIAL DET FINNS FÖR SPRÅKET

“Läromedel behöver inte bara vara traditionella böcker. Samiskspråkig film, program på Utbildningsradion, samisk media, arkivhandlingar på samiska, transkriberingsuppdrag för eleverna, samiska sångtexter och samiska böcker kan vara utmärkta läromedel!”

Giellaskurppo

Giellaskurppo är ett populärt språkpaket för blivande och nyblivna samiska föräldrar som distribueras via regionernas barnavårds-/mödravårdscentraler. Materialet har nu reviderats och uppdaterats och beräknas utkomma i nytryck under 2020. Giellaskurppo består av en tidning, ett häfte med sång och ramsor på samiska samt en ljudfil på Sámedigges webbsida med sånger, sagor och ramsor. Giellaskurppo startade genom att Sverigefinska ungdomsförbundet inom ramen för projektet ”Revitalisera mera” tog fram ett språkpaket för sverigefinska föräldrar. Sáminuorra fick erbjudande om samarbete med Sverigefinska ungdomsförbundet vilket motiverade till utarbetandet av det samiska språkpaketet. Ett mycket bra initiativ som numera övertagits av Samiskt språkcentrum.

Utbildningsradion/URplay

Utbildningsradion/URplay tillhandahåller ett brett utbud med program (303 stycken) på samiska och samiska programserier (35 stycken).⁴³ Programmen är på nordsamiska, lulesamiska och sydsamiska, företrädesvis för barn i olika åldrar men även en del inslag för vuxna. Man kan gå in på deras hemsida och klicka sig fram till det program man önskar se och höra. Ett mycket värdefullt material som kan användas inom olika sammanhang.

Ett exempel på program: Lulesamiska på UR-play.

Lexin - bildteman

Lexin är ett digitalt material som finns på femton minoritetsspråk. Skolverket har tidigare tillhandahållit materialet men numera återfinns det på Institutet för språk och folkminnets

⁴³https://urplay.se/sok?ur_subject_tree=modersm%C3%A5l%20och%20minoritetsspr%C3%A5k/samiska&view=title

webbsida⁴⁴ som i samarbete med Kungliga Tekniska högskolan gjort omfattande revideringar. Första versionen kom 1984 och flera tusen nya ord och uttryck har lagts till sedan dess. Lexin-bildteman finns nu på nord-, lule- och sydsamiska.

Exempel på nordsamiska bildteman. Skärmdump från Lexin.

Händelser i Sápmi

Revitalisering av språk och kultur

En bok som publicerats under internationella urfolksspråkåret är "Perspectives on Indigenous writing and literacies".⁴⁵ Boken är resultatet av ett projekt finansierat av Vetenskapsrådet: "Literacy in Sapmi: multilingualism, revitalization and literacy development in the global north". Bokens chefredaktörer är Kirk Sullivan, professor vid lingvistik vid Institutionen för språkstudier, Umeå universitet och Coppélie Cocq, professor tidigare Humlab, Umeje universitet och nu vid Helsingfors universitet. I boken skriver forskare och språkkunniga om urfolkens språk och litteratur i fem geografiska områden: Europa, Nordamerika, Afrika, Sydamerika och Oceanien, plus nio enskilda länder med syftet att sprida kunskap om hur språk kan revitaliseras. Boken är resultatet av ett projekt finansierat av Vetenskapsrådet: "Literacy in Sapmi: multilingualism, revitalization and literacy development in the global north", som pågick mellan 2012-2015 även det med målet att sprida kunskap om hur språken kan revitaliseras mellan urfolk och i den akademiska världen. I sameradians reportage säger Kirk Sullivan: "Man behöver inte börja från början varje gång något ska göras, man kan bli inspirerad av andra och hur de har arbetat med språket. Det är viktigt att den samiska kontexten kan inspirera andra och de kan lära sig mycket av de samiska språken."⁴⁶

Coppélie Cocq, professor vid Helsingfors universitet, uttrycker i samma reportage att många pratar mycket om hotade språk som finns på UNESCOs lista. Men de vill också visa den kraft som finns och

⁴⁴ <http://lexin.nada.kth.se/lexin/#themes=1;>

⁴⁵ https://www.umu.se/nyheter/ny-bok-perspectives-on-indigenous-writing-and-literacies_7469167/

⁴⁶ <https://sverigesradio.se/artikel/7144800>

att väldigt mycket pågår för att stärka språken. Allmänheten har stor okunskap om urfolksspråk och språkens talare och kulturella uttryck kopplade till dessa är ofta osynliga.

Åsa Virdi Kroik, forskare och författare, har tillsammans med flera kollegor och skribenter från bland annat Japan och Australien skrivit boken *Indigenous Efflorescence Beyond Revitalisation in Sápmi and Ainu Mosir*, om revitalisering av språk och kultur. I boken berättar samer och ainu, Japans urfolk, med egna ord om olika revitaliseringsprojekt. Forskarna menar att revitaliseringsbegreppet är för stort och har istället myntat begreppet *Indigenous efflorescence*: "Begreppet är ett sociopolitiskt och kan beskrivas som något som inte varit närvarande, men som nu tydligt blir en uppgång", säger Åsa Virdi Kroik. "Vi behöver ett mer exakt begrepp som teoretiskt beskriver vad urfolk faktiskt gör själva. Det finns en stor aktivitet bland urfolk som bygger på att språk och kultur är levande." Den aboriginske forskaren Marcia Langton beskriver det som en tyst revolution som pågår i urfolkskretsar världen över. Boken är ett bidrag till debatten om kulturrevitalisering, språkbevarande, språkförändring och de utmaningar som finns för urfolk att representera och bli representerade i en postkolonial värld.

En omfattande genomgång av språkrevitalisering i ett globalt perspektiv har gjorts i boken *The Routledge Handbook of Language Revitalization*, redaktörer Leanne Hinton, Leena Huss och Gerald Roche. I boken finns 47 artiklar från ledande forskare över hela världen. Bokens första del handlar om språkrevitalisering i teori och praktik. Den andra delen täcker regionala perspektiv i ett försök att globalisera och avkolonisera fältet. Forskarna undersöker kritiska frågor för språkrevitalisering, inklusive språkrättigheter, språk och välbefinnande, språkpolitik, språk i utbildningsinstitutioner och i hemmet, nya metoder och platser för språkinläring, samt betydelsen av dokumentation, litteratur och Internet. Flera artiklar handlar specifikt om Sápmi, samiska förhållanden och samiska språk i ett större sammanhang.

Gærjah – sydsamisk bok- och kulturbuss

Gærjah – den sydsamiska bok- och kulturbussen, som besökt samiska kommuner både på norsk och svensk sida, har fungerat som en viktig aktör på sydsamiskt område – för alla samer, skolbarn och övrig lokalbefolkning och inte minst som ett språklyft för de samiska språken. Sámedigge i Norge har tagit beslut om att bidrag till de åtta bokbussar som finns i Norge ska dras in och de överlåter till enskilda kommuner och fylken att lösa finansieringsfrågan. Detta blir en mycket stor förlust framförallt i södra Saepmie eftersom Gærjah - sydsamisk bok- och kulturbuss under många år har besökt Storumans kommun med omkringliggande byar. För Dearnan samieskuvle (sameskolan) och den samiska förskolan Naestie har besöken av gærjabusse varit oumbärliga och bidragit till att stärka barns/elevs samiska språk och fungerat som ett kompletterande skolbibliotek som tillhandahållit nyttigivna sydsamiska böcker och annan informationsmaterial om vad som skett runt om i Saepmie. Gærjabusse har varit mer än en traditionell bokbuss då den även fungerat som en kulturbuss som upprätthållit gränsöverskridande kontakter och i samarbete med Åarjelhsaemien Teatere har samiska teaterföreställningar kunnat visas i samband med bokbussens stopp.

I utredningen "Samernas bibliotek- en dold resurs" framkommer att en handlingsplan bör tas fram för etablering av bok- och kulturbussar med biblioteksservice för urfolket samerna i Sverige. Bok- och kulturbussar med samiska bibliotekarier anses vara av särskild vikt som demokratibärare i de

mest glesa områdena i Sápmi som saknar biblioteksservice för övrigt. Bussarna är väl lämpade för aktiviteter riktade till barn och unga”.⁴⁷

Bibelöversättningar

Under flera års tid har det pågått arbeten med bibelöversättningar inom de samiska språken. Det är värdefullt att kunna ta del av förrättningar som gudstjänst, dop, vigsel och begravningar som inrymmer både glädje och sorg på de samiska språken då det har stor betydelse både för värdigheten och för identiteten.

Nordsamisk bibelöversättning

Arbetet med översättning av Nya testamentet påbörjades 1986 och färdigställdes 1998. Sedan 2001 har arbetet med Gamla testamentet pågått. Nu är bibelöversättningen färdigställd och kan användas inom pastoraten. Under internationella året för urfolksspråk lanserade bibelsällskapen i Sverige, Norge och Finland den nya nordsamiska bibelöversättningen, Biibbal 2019.⁴⁸ Lanseringen skedde i augusti 2019 i Guovdageaidnu i samarbete med Sámi Allaskuvla med ett omfattande program med seminarier och avslutningsgudstjänst. I oktober togs den nya nordsamiska bibeln emot vid en ceremoni i Giron kyrka. Mottagningen ordnades i samverkan mellan Julevu stift, Giron pastorat, Svenska Bibelsällskapet, Giron sameförening och Duoddaras.

Översättningsgruppen har bestått av personer från både Finland, Norge och Sverige som arbetat för att hitta en gemensam stavnings- och språkstil och standardisering av det nordsamiska skriftspråket för hela det nordsamiska språkområdet. Bibelöversättningen kommer att ha en normerande betydelse för nordsamiskan under överskådlig tid.

Lulesamisk bibelöversättning

Under treårsperioden 2019-2021 ska en lulesamisk översättargrupp färdigställa ett antal centrala gammaltestamentliga texter såsom första Mosebok, andra Mosebok, Josuaboken, första och andra Samuelsböckerna, Job, Psaltaren och Jesaja. Översättargruppen har träffats vid flera tillfällen på olika ställen såsom Julevu, Giron och Áhkánjárga. Därtill anordnas en årlig översättningskonferens i Bådåddjo. På norsk sida har några viktiga rekryteringssatsningar genomförts, bland annat genom en samling med läsning av lulesamisk bibeltext och information om projektet i Divtasvuodna.

Sydsamisk bibelöversättning

Ett gränsöverskridande översättningsarbete har i tio års tid pågått mellan Samiska rådet i svenska kyrkan, Samisk kirkeråd, Svenska Bibelsällskapet och Bibelselskapet i Norge. Idag finns Kyrkoårets texter översatta till sydsamiska av en språkgrupp bestående av modersmålstalare och översättare med formell språkkompetens. Ett nytt översättningsprojekt, 2019-2021, har initierats och stöds bland annat av Sámedigge i Norge. Målet med projektet är att översätta Nya testamentet till sydsamiska till år 2024. Nytt för denna period är ett mentor- och lärlingssystem för att säkerställa tillväxten av översättare genom att låta unga språkarbetare ingå i översättningsgruppen. Gruppen består av projektledare, en erfaren översättare tillika språkkonsulent och teolog som mentor, en teologkonsulent och översättare samt två unga översättare under upplärning. Översättarmöten hålls både i Sverige och i Norge.

⁴⁷ Samernas bibliotek – en dold resurs. Utvärdering, analys och förslag rörande Sametingets biblioteksverksamhet. 2018. Sid 8, 22 och 35. Se <https://www.sametinget.se/120745>

⁴⁸ <https://www.xn--bibelsllskapet-bib.se/nyheter/nya-bibeloversattningen-pa-nordsamiska-lanserades-i-kautokeino-23-25-augusti/>

SLUTORD

Det internationella urfolksspråkåret IYIL 2019 har varit ett mycket innehållsrikt år på många sätt. FN:s urfolksspråkår har inneburit att uppmärksamhet riktats mot alla världens urfolksspråk, däribland våra små samiska språk. För oss samer är våra språk tätt sammanbundna med vår kultur och de traditionella markerna. I de samiska språken uttrycks mycket av värderingar och ödmjukhet inför natur och djur. Samiska språk har en rik terminologi för att beskriva natur och väder. De samiska språken är inte enbart redskap för kommunikation utan har också betydelse för bevarande och generationsöverföring av värdefull traditionell kunskap, árbediehtu.

Efter att FN:s generalförsamling beslutat att utnämna 2022-2032 till det Internationella urfolksdecenniet ser vi fram emot nya insatser för att uppmärksammandet och lyfta urfolksspråken i världen i allmänhet, och i Sápmi i synnerhet. Det behövs en stark vilja och engagemang på alla nivåer för att verkligen revitalisera de samiska språken.

”Språkrevitalisering är inte något för pessimister!”

(Annika Pasanen)

Att det råder brist på behöriga lärare och forskollärare i allmänhet är inte obekant. Vi påtalar återigen bristen på behöriga samiska pedagoger. I lägesrapporten 2016⁴⁹ beskrev Samiskt språkcentrum skolhuvudmännens svårigheter att hitta lärare i samiska och orimliga arbetsvillkor som på vissa håll inte verkar ha förbättrats. Fortfarande kan man finna annonser i platsbanken där man söker modersmåls lärare i samiska på 10 %. Skolansvariga behöver verka för mer långsiktiga och goda förutsättningar som arbetsmiljö och kompetensutveckling så att fler vill bli lärare, stanna kvar och återvända till läraryrket.

I slutordet brukar vi framhålla någon vardagshjälte som utifrån sitt engagemang och arbete utvecklar de samiska språken. I år vill vi uppmärksamma Liksjo kommun och dess skolchef som haft mod att skapa ett helt samiskt arbetslag med värdefull språk- och kulturkompetens som i sin tur förmedlar de samiska språken till elever i fjorton andra kommuner över hela landet. Liksjo är en förebild på hur en samisk förvaltningskommun med sin kreativitet både kan tillgodose samiska elevers behov och skapa en tillfredsställande arbetsmiljö för ett lärarlag i samiska. Vi vill också ge en eloge till vårt samiska ungdomsförbund Sáminuorra som arbetar för att främja de samiska språken i ungdomssammanhang. Flera av de ungdomar som idag är aktiva i Sáminuorra har gått i sameskola, deltagit i språkbadsläger och i språkcentrums språkkampanjer⁵⁰.

Det gläder oss när vi ser att våra insatser bär frukt och ger ringar på vattnet. De positiva exempel vi ger i årets rapport visar att det finns livskraft i de samiska språken och att den språkliga revitaliseringen framskrider. Vad ska inte kunna hända om vi med ökade resurser målmedvetet kan arbeta med att lyfta de samiska språken i tio år till? Språkrevitalisering är ett långsiktigt arbete och ingenting för pessimister.

⁴⁹ Lägesrapport De samiska språken 2016 <https://www.sametinget.se/113208>, s.20

⁵⁰ #instagiella <https://www.instagram.com/instagiella/> och #sámásmuinna2/sámástamujna2/ sámásthmuja2/saemesthmunjien2 <https://www.sametinget.se/114306>

BILAGA 1. ORTNAMN PÅ SAMISKA

Att de samiska ortnamnen används och är synliga är en viktig del i den språkliga revitaliseringen. Även i år används de befintliga samiska ortnamnen i rapporten, svenska/norska namn visas i tabellen nedan. I rapporten används i år det lulesamiska Sámedigge för Sametinget (förutom i en del citat).

Platser är förbundna både fysiskt i landskapet och mentalt genom berättelser, det vill säga genom språket. En plats har en mening, en historia och inte minst ett namn. Ortnamn är viktiga för identiteten och vårt behov av att känna hemhörighet och trygghet. Ortnamnen bekräftar att det samiska språket är viktigt i samhället. Då de används sänder de en viktig signal om språkets status, och inte minst är det betydelsefullt för de uppväxande generationerna. Vägs skyltar och andra skyltar på samiska utgör för små barn "den första samiska läseboken".

Samiska ortnamn som används i rapporten:

Ortnamn på samiska (syd-/ume-/pite-/lule-/nord-/enaresamiska, beroende på ort)	Ortnamn på svenska/norska
Aarborte	Hattfjelldal, Norge
Anár	Enare, Finland
Áhkánjárga	Narvik
Árjepluovve	Arjeplog
Árviesjávrrie	Arvidsjaur
Bájjil	Pajala
Bienjedaelie	Funäsdalen
Bådåddjo	Bodø, Norge
Bårjås	Porjus
Dearna	Tärnaby
Divtasvuodna	Tysfjord, Norge
Gárasavvon	Karesuando
Gávtjavvrie	Ammarnäs
Giron	Kiruna
Guovdageaidnu	Kautokeino, Norge
Herjedaelie	Härjedalen
Jillie-Nassoe	Västra Stornäs (i Vilhelmina)
Julevu	Luleå
Jåhkåmåhkke/Dálvvadis	Jokkmokk
Kraapohke	Dorotea
Kråavvan Luspie	Krokom

Liksjoe	Lycksele
Lusspie	Storuman
Máláge	Malå
Plassje	Røros, Norge
Raarhvihe	Røyrvik, Norge
Romsa	Tromsø, Norge
Sjeltie	Åsele
Sjådtavaellie	Sundsvall
Snåase	Snåsa, Norge
Staare	Östersund
Straejmie	Strömsund
Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma	Stockholm
Suorssá	Sorsele
Syöldate	Skellefteå
Ubmeje	Umeå
Váhtjer/Jiellvárre	Gällivare
Vuoltjere	Vilhelmina
Vyöddale	Vindeln
Åanghkerenjeeruve	Ankarede
Älvdaelie	Älvdalen